

Hornok András
Laklia Márta
Sisák Gábor

Sokszínű
ÍRODALOM

Második kötet

9

Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

Tudod-e?

Az egyházatyákról (latinul patres [pátrész]; jelentése szó szerint: „atyák”) kapta nevét az első keresztény bölcséleti korszak, a patrisztika, mely a 2–8. század közötti időszakra tehető.

Az ókeresztény irodalom (2–5. század) – valójában inkább ókori keresztény (szellemiségű) irodalom – **időben a késő antik irodalommal esik egybe**. Szemléletében azonban már nagyban eltér tőle, főleg a kereszténysége miatt. Elválasztja a késő antikvitástól az is, hogy **ekkor forrtak ki a középkor világgképét megalapozó gondolatok**, illetve az ezekhez illeszkedő **irodalmi műfajok és nyelvezet** – leginkább az ún. egyházatyák munkásságának köszönhetően. Ráadásul **erre a korszakra a „későbbi” középkor mindig is úgy tekintett vissza, mint követendő mintára**.

Az ókeresztény irodalom műfajai

Az ókeresztény irodalomnak megvannak a maga kialakította saját műfajai is, amelyek szintén megkülönböztetik a korabeli antikvitástól.

A 3. században még nem volt ritka, hogy a római császárok (a leghírhedtebb közülük Diocletianus [diokleciánusz] volt) üldözték a keresztényeket. Éppen ezért az ókeresztény szerzők **hitvédő műveket** is írtak, amelyek részint az üldöztetések ellen, részint a kibontakozó eretnekmozgalmak ellen születtek.

Az üldöztetéssel függ össze a mártíromság fogalma is. Mártírnak azokat az embereket nevezzük, akik elveikért, hitükért (jelen esetben a kereszténységükért) szenvedtek kínhalált. Később az egyház szentté avatta őket. Az ő szenvedéstörténetüket (amely lényegében követi a jézusi passiót) jegyzőkönyvszerűen rögzítik az ún. **mártírákták**.

A hitvédelem és a mártíráktírás jelentősége nagyban csökkent Konstantin császár 313-as türelmi rendeletének bevezetésével, amely szabad vallásgyakorlást engedélyezett a birodalom területén élőknek.

Ebben az időben jelentek meg a **remeték, aszkéták életét és tetteit bemutató életrajzok**, illetve az első **egyház történetek, bibliamagyarázatok**, a szertartások rendjét rögzítő **liturgiák**, valamint a hittételeket kérdés-felelet formájában tárgyaló **katekézisek** (röviden káték).

A korszak kiemelkedő alkotójának számít Szent Ambrus (Aurelius Ambrosius [auréliusz ambróziusz]; 340–397) és szellemi örököse, tanítványa, **Szent Ágoston** (Aurelius Augustinus [auréliusz augusztinusz]; 354–430).

Szent Ambrus és az ambroziánus himnusz

Ambrus Milánó (akkor Mediolanum) **püspöke volt**, aki elsősorban egyházi tanítóként, prédikátorként és a *Szentírás* magyarázójaként működött. **Mi himnuszaiért tiszteljük**, amelyekből 12 maradt ránk teljes egészében. Ezek közül való az *Esti ima* is.

12.1. kép • Szent Ambrus portréja a milánói dóm mozaikján. Ambrus úgy lett 374-ben Milánó püspöke, hogy – noha keresztény családból származott – még meg sem volt keresztelve

1. *Idézd fel, amit a himnusz műfajáról tanultál: tartalmi és formai jellemzők! (Segítségül lásd a görög líráról szóló fejezetet!)*
2. *A középkori keresztény gondolkodásban milyen jelentése lehet az estének? Válaszodat indokold is meg!*
3. *Mely korok kedveznek a mártírsorsok kialakulásának? Keress példákat történelmi ismereteid alapján!*

Szent Ambrus

ESTI IMA

Isten, te mindentalkotó,
egek vezére, aki dús
fényvel ruházod a napot,
álom-malasztal¹ a vak éjt,

hogy oldott² tagjainkat új
munkára eddze a szünet
s fáradt velőnket³ és borús
aggályainkat oldja föl:

hálát a végzett nap miatt
s imát az éj elé, miként
fogadtuk, hogy majd megsegíts,
mond néked híven himnuszunk.

Te légy, kit szívünk mélye áld
és hangunk harsonája zeng,
kit szomjaz minden tiszta vágy
s imád a józan értelem,

hogy, ha az éjszakák köde
homályba csukja a napot,
a hit ne tudjon ily homályt⁴,
hit világítsa ki az éjt.

Aludni lelkünket ne hagyj;
csupán a bűn aludjon el;
s a hit hűsítse a szüzek
álmának forró gőzeit.

Levetve síkos gondokat
rólad álmodjon mély szívünk;
s föl ne riasszon az irígy
szellem csele: a rémület.

Kérjük a Fiút és Atyát
s a kettejükből áradó
lelket: hatalmas Háromegy⁵,
vedd szárnyad alá, aki kér.

(Babits Mihály fordítása)

13.1. kép • Imádkozó
szent egy templomi
üvegfestményen

¹ malaszt • isteni
ajándék, kegyelem

² oldott • itt: fáradt
(a fáradtságtól ella-
zult, „megoldott”)

³ velő • agy, agyvelő;
vagyis itt a szellemi
fáradtságról van szó

⁴ a hit ne tudjon ily
homályt • a hitünk
maradjon erős, ne
homályosuljon el

⁵ Háromegy •
a Szentháromság
(Atya-Fiú-Szentlélek)

1. Jellemezd a vers megszólítottját!
2. Milyen szerkezeti egységek különíthetők el a szövegben?
3. Tartja-e a vers a klasszikus himnusz szerkezeti felosztását (ABA)?
4. Vizsgáld meg a vers személyhasználatát! Mi lehet a többes szám 1. személy funkciója?
5. Miért imádkozik a versbeli „mi” a nap leszálltával az Istenhez? A választodat a szövegből vett idézetekkel támaszd alá!
6. Ritmizáld a vers 4. szakaszát!

Védőszentek a kereszténységben

A katolikus egyház által tisztelt szentek hamarosan átkerültek a népi hiedelemvilágba is. Így egyfajta keresztény mitológia alakult ki: az antikvitás korában az istenek jelentek meg patrónusként, védőként egy-egy foglalkozást, társadalmi csoportot illetően, a középkorban a szentek vették át ezt a szerepet. A szentek képeken való ábrázolásában is megjelentek a kötelező kellékek: Szent Pétert például kulcsokkal, Szent Pált karddal, Szent Sebestyént nyílveszővel stb. szokás ábrázolni.

14.1. kép • Raffaello: *Szent Sebestyén*.

Alkossatok csoportokat! Keressetek korai keresztény szenteket, és mindegyik csoport mutassa be az általa választott szent életét, vértanúságát! Akár minidramákat is készíthettek.

Ambrus himnusza nem követi teljes egészében az antik himnuszok hagyományát. A szokásos keretes felépítés helyett az Úr magasztalásával kezdí versét (1. versszak), majd megjelöli a vers alaphelyzetét is (2–3. versszak): este van, a végigdolgozott nap után eljött a pihenés ideje. A továbbiakban (4–8. szakasz) a himnusz az éjszakai pihenéshez kér segítséget Istentől. Az antik himnuszoktól való **fontos eltérés** az is, **hogy a versbeli beszélő** nem az „én”, hanem a „mi” szempontjából ír, **mindig egy közösség részeként szólal meg.** Ennek az is lehetett a magyarázata, hogy a himnuszok előadása a szertartás része volt, vagyis az egész imádkozó gyülekezet szövegét rögzítették.

Ambrus himnusza a korban (és később is) nagy tekintélynek örvendtek. Az általa meghonosított forma a későbbiekben **ambroziánus himnusként** élt tovább.

Ambroziánus himnusz: ókeresztény himnusz típus, amely 8 négysoros strófaból áll, a sorok pedig jambikus lejtésűek (minden sor 4 jambusból álló ún. jambikus dimeter). Az ambroziánus himnuszban esetenként megjelenhet az ütemhangsúly és a sorvégi rím is, de alapváltozatára ez nem jellemző.

14.2. kép • Ary

Scheffer: *Szent Ágoston és Szent Mónika*.

Milyen érzelmeket sugároznak a képen szereplő alakok arcai?

14.3. kép • Hippo

Regius (mai neve: Annaba, Algéria).

Itt működött püspökként Ágoston

Szent Ágoston és a Vallomások

A numídi (ma: Algéria) Augustinus félig pogány, félig keresztény családból származott (anyja, a későbbi Szent Mónika révén). Közben filozófiai és retorikai tanulmányait végezte Karthágóban, élte a római fiatalok jellegzetes, kicsapongó életét. Később katedrát kapott Milánóban, így került kapcsolatba Ambrussal, aki akkor már elismert szónok és sikeres keresztény püspök is volt. Ágostont kezdetben

csak a retorikai kíváncsiság vitte Ambrushoz, azután viszont a prédikátor hite is vonzani kezdte. Hosszas lelki tusa után 387-ben – Ambrus által – fiával együtt megkeresztelkedett, majd 391-ben pappá szentelték. Élete hátralévő éveit az észak-afrikai Hippo Regius [hippó régiusz] városában élte le, ahol kolostort alapított. (Az ott élők lesznek majd az Ágoston-rendiek). 396-tól haláláig a város püspöke is volt.

Ágoston hatalmas életművet hagyott hátra (az irodalomtörténet több mint száz írását tartja számon), amelyből irodalmi jelentőségét tekintve **kiemelkedik a Vallomások** című 13 könyvből álló alkotása. A kereszténnyé válásáról szóló művet megtérése után csaknem tíz évvel írta (397–400). A *Vallomásokkal* új „műfajt” is teremtett: a mű **nem pusztán önéletrajz**, hiszen elsősorban nem külső eseményt ír le, sokkal inkább **egy lélek belső történéseit**, átváltozását **rögzíti**. Műfajkeveréknek is nevezhetjük, mert ötvöződik benne a gyónás, illetve az ima (a műben végig Isten a megszólított), valamint a vallásos elmélkedés és a konkrét életrajzi tényeket feltáró önéletírás.

A **vallomás** (latinul confessio [konfesszió]) alapvetően epikus műfaj (hiszen önéletrajzi tényeket is rögzít), de – mivel a belső történésekre, illetve arra is helyezi a hangsúlyt, hogy a szerző miképpen élt meg bizonyos eseményeket – igen sok szubjektív („lírai”) elemet tartalmaz. Típusait aszerint lehet elkülöníteni, hogy a történést vagy inkább a lélekrajzot helyezi-e előtérbe. Az ágostoni vallomás inkább ez utóbbiról szól, míg a magyar II. Rákóczi Ferenc, a francia Jean-Jacques Rousseau [zsanzsák ruszszó] jobbára életrajzi történetet beszél el.

A szöveg szerkezetileg három fő részre tagolható. A I. könyvtől a IX. könyvig terjedő részben uralkodnak az életrajzi elemek. **Ágoston megvallja Istennek a bűnös ifjúságát**, hogy miként jutott el az igazság kereséséig, hogyan kereste ezt az igazságot különböző antik (és pogány) filozófiákban. **A szerkezeti egység** a keresztény Istenre való ráatalálással, vagyis **a megtéréssel**, illetve édesanyja halálával **zárul**.

A mű második része a X. könyv. Ebben a már megtért, de még bűneivel harcba kényszerülő lélek vergődése olvasható. Annak a küzdelemnek a bemutatása ez, amelyben minden földiről le kell mondania a léleknek azért, hogy elmerülhessen Isten szemlélésében.

A harmadik szerkezeti egységet a XI–XIII. könyvek alkotják. Sokkal elvontabban szól ez a rész az eddigiekhez képest. **Ágoston a bibliai Teremtés könyvét vizsgálja** benne, azaz megvalósítja az isteni értelem kutatását, mint az igazi hívő legfontosabb feladatát.

A három részt egységbe kovácsolja az Istenhez való odafordulás és az, hogy **a Vallomások egyfajta személyes üdvörtörténet**: miként menekül meg a bűnös lélek a kárhozattól, és jut el az Isten művének dicséretéig. A mű üzenete tehát az is, hogy az isteni kegyelem nem feltétlenül csak a bűntelen emberekhez jut el, hanem képes arra is, hogy a bűnösöket is felemelje magához.

A kerti jelenet Ágoston misztikus megtérését írja le. Ennek közvetlen előzménye, hogy Ágostont és barátját, a már keresztény Alypiust [alipiusz] meglátogatta egy ismerősük, aki éppen arról beszélt, miként tértek meg a pogányságból más emberek. Ágostont felzaklatták a hallottak, mert úgy érezte, számára is ez lenne a célravezető. A végső döntéshez azonban még nem elég erős. Itt kapcsolódunk be a történetbe.

Tudod-e?

Szent Ágostont a középkorban főként teológiai művei miatt tisztelték. Ezek közül a leghíresebb az Isten országáról szóló alkotás. Ezen túlmenően Ágoston nevéhez fűződik az a középkorban már meggyökeresedett nézet, mely szerint a *Szentírásnak* legalább két olvasata van: egy szó szerinti és egy átvitt értelmű.

15.1. kép • Antonello da Messina: *Hippói Szent Ágoston*

Irodalom a középkori Magyarországon (11–15. század)

1. Elevenítsd fel történelmi ismereteidet a honfoglalással, illetve az államalapítással kapcsolatban!

84.1. kép • Benczúr Gyula: *Vajk megkeresztelése*. A festmény első változatán még jelen voltak a pogány magyarok képviselői. Szerinted miért tüntette el őket a festő a képről?

A középkorban kezdődik a magyarság európai történelme. Amikor **a 9. század végén** a magyar törzsek a Kárpát-medencébe érkeznek, itt addigra már keresztényé lett népek veszik körül őket. **A magyarok** ebben az időben **egy kulturálisan viszonylag egységes közegbe, a kora középkori Európába lépnek be. A 11. század elején** – Géza fejedelemnek, majd I. Istvánnak köszönhetően – **Magyarországon is kialakul a feudális államrend. István** azonban nem csak a társadalmat alakítja nyugati mintára. Helyesen felmérve, hogy Kelet és Nyugat közül az utóbbi tartogat a magyarság számára több lehetőséget, „közvetlenül” az egyházszakadás (1054) előtt **a római típusú katolicizmust teszi hivatalos vallássá**. Ez a mai napig meghatározza Magyarország szellemi értelemben vett európai hovatartozását.

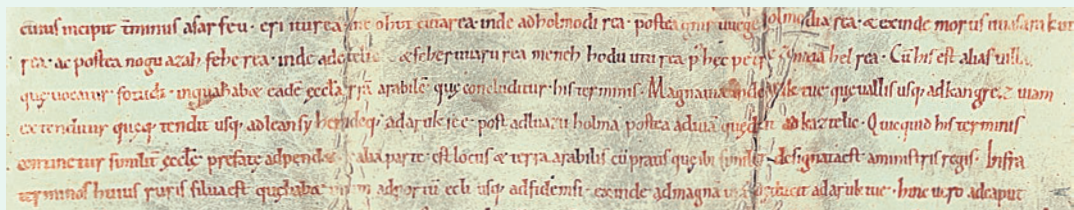
A római központú vallás felvétele azt is eredményezte, hogy **hazánkban is a nyugat-európaihoz hasonló középkori kultúra formálódott**. Ebben nagy szerepet kaptak az országba hívott hittérítők (leginkább a bencések), akik kialakították a korszak első kulturális centrumait.

Az ide érkező nyugati szerzetesek működésének következtében a latin nyelvű irodalom vált hosszú időre meghatározóvá. Ezt az is erősítette, hogy hazánk ebben az időben (is) soknemzetiségű ország volt, amelynek vezető rétege (a nemesség) anyanyelvétől függetlenül hungarusnak [hungarusz] (azaz a magyar király alattvalójának, magyarországi lakosnak) vallotta magát. Kézenfekvő volt, hogy a hivatalos nyelv az egyház által is támogatott latin legyen. A magyar nyelvű irodalom kialakulásának és fennmaradásának természetesen nem kedveztek ezek a feltételek.

A pannonhalmi bencés kolostor

Az első meghatározó jelentőségű magyarországi kolostor a 10. század legvégén (996) Pannonhalmán alapított Benedek-rendi apátság. Kulturális szerepét is megőrizte az évszázadok folyamán: ma iskola működik falai között. Legrégebbi nyelvemlékünk, A tihanyi apátság alapítólevelét (1055) jelenleg is Pannonhalmán őrzik az apátsági levéltárban. Ebben több magyar szó mellett szerepel a híres mondattöredék, amely a tihanyi apátság földrajzi helyét „írja le”: „*Feheruaru rea meneh hodu utu rea*”, vagyis a „*Fehérvárra menő hadútra*” (néz ti. az újonnan alapítandó apátsági birtok).

I. István idejében még pl. Bakonybélben, Pécsváradon és Zalaváron is létesülnek bencés kolostorok.

84.2. kép • A tihanyi apátság alapítólevele (részlet)

Latin nyelvű irodalom

A **latin nyelvű egyházi irodalmunk** lényegében megegyezik az Európában általánosan elterjedttel, hiszen ugyanúgy a klérusnak íródott: **szertartáskönyvek, himnuszok, bibliamagyarázatok, prédikációk és legendák** készülnek Magyarországon vagy magyar vonatkozással is.

Több figyelmet érdemelnek a **világi témájú latin nyelvű szövegeink**. Ezek közül kiemelkedők az erkölcsi mondanivalót tartalmazó **intelmek** (görög szóval parainesis [parainézisz]) és a **különbéle történetírások: gesták, krónikák**.

I. (Szent) István 1020 körül keletkezett **Imre herceghez intézett Intelmei** a helyes uralkodás elveit is tartalmazza. Így **egy másik műfajjal, a királytükörrel** (az ideális uralkodó ismérveit tartalmazó írással) **is rokonságot mutat**.

A **gesta** latin kifejezés „tettek”-et, „viselt dolgok”-at jelent; **irodalmi értelemben a történetírás egyik változata**. Elbeszélheti az uralkodóház, de akár egy egész nép történetét is; gyakran él mitikus magyarázatokkal, hitelessége ezért is megkérdőjelezhető. Jellemző rá, hogy nem feltétlenül követi az időrendet; az eseményeket inkább oksági vagy tematikus összefüggésekben tárgyalja.

A krónika is tartalmaz fikatív, mitológiai történeteket, ugyanakkor azonban **az eseményeket szigorúan kronologikus rendben mutatja be**.

Legismertebb gestáink az **Anonymus-** [anonimusz] (jelentése: „névtelen”) és **a Kézai Simon-féle Gesta Hungarorum** (A magyarok cselekedetei), míg a krónikák közül kiemelkedik **a Kálti Márk által írott Képes krónika**.

Anonymus valószínűleg III. Béla király jegyzője volt a 12–13. század fordulóján. Van olyan vélemény is, mely szerint Péter győri püspökről van szó, mert Anonymus írásaiban magát „P. mester”-nek nevezi. *Gesta Hungarorum* című alkotása **a honfoglalás előtti időktől az államalapításig tartó időszak eseményeit dolgozza fel**.

Kézai Simon gestája – amely ugyanazt a címet viseli, mint Anonymusé – a 13. század 80-as éveiben keletkezhetett. A szerző művét két részre osztotta: az elsőben **a magyarok** hunokkal közös mitológiai **eredetét tárgyalja** a honfoglalásig, a másodikban pedig a bejövettől **a szerző koráig** tartó időszak eseményeit beszéli el.

85.1. kép • Idegenek bejövetele a Képes krónikából. Nézz utána, melyek *Szent István Intelmeinek* fejezetcímei! Ezek alapján állapítsd meg, mik lehetnek a jó uralkodó ismérvei!

86.1. kép • *A magyarok bejövetele* (részlet a Feszty-körképről). A méltán híres Feszty-körkép a magyarok bejövetelét örökíti meg. Készíts ajánlást osztálytársaid számára a körképről!

Magyar nyelvű irodalom

Más szempontból értékesek **a korszak magyar nyelvű emlékei**. Nem pusztán művészi, irodalmi teljesítményeket látunk bennük, hanem **első nyelvemlékeinket** is. Kutatásukkal, közlésükkel éppen emiatt kiemelten foglalkozik a történeti nyelvtudomány is.

A magyar nyelvű szövegeink is jobbára vallási tárgyúak. Az egyházi szövegek között viszonylag sok olyan akad, amely a hitbeli közösségnek, a gyülekezetnek szól. A szélesebb körű, vegyesebb műveltségű befogadó közönség igénye eredményezte azt, hogy egyes, eredetileg latin nyelven írott szövegeket magyar nyelven is megszólaltassanak. Tipikusan ilyen, szélesebb hallgatóságnak szóló műfaj a **prédikáció**, hiszen tanulni, morálisan épülni csak abból lehet, ami mindenki számára érthető nyelven hangzik el.

A HALOTTI BESZÉD ÉS KÖNYÖRGÉS

(Eredeti kiejtés szerint)

Láttjátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk. Isa pur és chomuu vogymuk. Mënyi milosztben terümtévë elëvé miü isemüküt, Ádámüt, és odutta vola neki paradisumut házóá. És mënd paradisumben volou gymüsiktül mundá neki élnië. Héon tilutoá üt igy fa gymilstëtül. Gye mundoá neki, mërët nüm énéik. „Isa, ki nopun ëmdül oz gymilstütül, hálálnék haláláal holsz.” Hadlává choltát terümtévë istentül, gye feledëvé. Engedë ürdüng intetüínek és ëvek oz tilvát gymilstütül, és oz gymiltsben halálat ëvek. És oz gymiltsnek uly keserüü volá vizë, huyg turkukat mígë szokosztya vola. Nüm hëon mugánek, gye mënd üü fojánék halálat ëvek. Horoguvék isten és vetevé üt ez munkás világbelé és lëün hálálnék és pukulnek fészë és mënd üü nemënek. Kik ozuk? Miü vogymuk. Huyg és tiü láttjátuk szümtükkel. Isa és nüm iggy ember mulchottya ez vermut. Isa mënd ozchuz járour vogymuk. Vimágyguk uromk isten kégyilmét ez lélikért, huyg jorgossun üü neki és kégyigyën és bulsássa mënd üü bünét. És vimágyguk szent achszin Máriát és boudug Michaël archangyëlt és mënd angyëlkut, huyg vimágygonok érettë. És vimágyguk szent Péter urót, kinek odutt hotolm oudonia és këtünië, huyg ougya mënd üü bünét. És vimágyguk mënd szentüküt, huyg lëgyenek neki segéd uromk szinë eleüt, huyg isten üü vimádságuk miá bulsássa üü bünét. És szoboducha üt ürdüng ildetütül és pukul kinzotujátül, és vezessë üt paradisum nyugalmábélí, és oggyun neki münyi uruszágbelé utót és mënd jouben részét. És këássátuk uromkhuz chärmul: Kyrie eleison!

Tudod-e?

Az *ë* hang az *ö* felé közelítő zárt „e”, amely egyes magyar nyelvjárásokban ma is létezik.

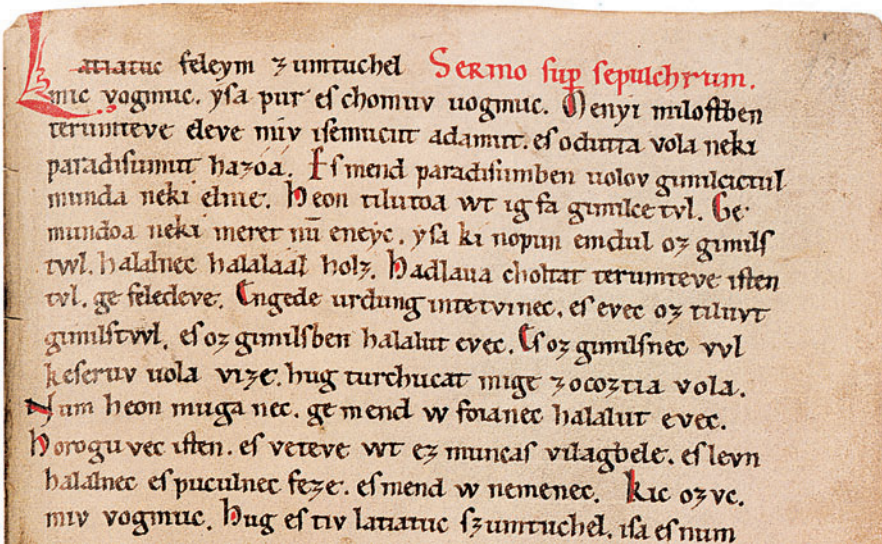

Szerelmes brátim! Vimágygomuk ez szëgin embër lilkíért, kit úr ez nopun ez homus világ timnúcébeleül mentë, kinek ez nopun testét tümettyük, hogy úr üüt këgyilméhel Ábraám, Izsák, Jákob kebelében helhëzjë, hogy birságnop jutva mend üü szentii és ünüttei küzikün jou feleül jochtotnia íleszjë üüt. És tiü bennetük! Clamate ter: Kyrie eleison!

(Mai értelmezés szerint)

Látjátok, feleim, szemetekkel, mik vagyunk! Bizony por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban [kegyelemben] teremtette először [Isten] a mi őszünket, Ádámot, és adta neki a paradicsomot házul [lakóhelyül]. És a paradicsomban való minden gyümölcsből, monda neki, hogy éljen, csupán egy fa gyümölcsétől tiltotta el. De megmondta neki, miért ne egyék. „Bizony amely napon eszel azon gyümölcsből, halálnak halálával halsz.” [Ádám] Hallotta holtát az ő teremtő istenétől, de megfélekedett róla. Engedett az ördög intésének [ösztönzésének] és evett azon tiltott gyümölcsből. És azon gyümölcsben halált evett. És azon gyümölcsnek oly keserű volt a vize [leve], hogy a torkát megszakasztotta [marta]. Nem csupán magának, de az ő egész fájának halált evett. Haragudott Isten és vette őt e munkás [vesződséges, gyötrelmes] világba, és lett [Ádám] a halálnak és pokolnak fészke, és az ő egész nemének [kárára kihatóan]. Kik azok? Mi vagyunk. Ahogy ti is látjátok szemetekkel. Bizony egy ember sem kerülheti el e vermet. Bizony mind ahhoz járulunk. Kérjük az Úristen kegyelmét e lélekért, hogy irgalmazzon őneki és kegyelmezzon és bocsássa meg az ő minden bűnét. És kérjük szent asszony Máriát és boldog Mihály arkangyalt és az angyalokat mind, hogy imádkozzanak érte. És kérjük szent Péter urat, kinek adatott hatalom az oldásra és kötésre, hogy oldja fel az ő minden bűnét. És kérjük mind a szenteket, hogy legyenek neki segedelmére Urunk színe előtt, hogy Isten az ő imádságuk által bocsássa meg az ő bűnét, és szabadítsa meg az ördög üldözésétől és a pokol kínzásától, és vezesse őt a paradicsom nyugalomába, és adjon neki a mennyei országba utat és minden jóban részt. És kiáltsátok urunkhoz háromszor: Kyrie eleison!¹

Szerelmes barátaim! Imádkozzunk e szegény ember lelkéért, kit az Úr e napon e hamis világ tömlöcéből kimentett, kinek e napon a testét temetjük, hogy az Úr őt kegyelmével Ábrahám, Izsák, Jákob kebelébe² helyezze, hogy az ítéletnap³ eljövén az ő minden szentjei és felemelkedettei [választottai] közé jobb felől való odaiktatás végett⁴ felélessze őt! És benneteket is! Clamate ter⁵: Kyrie eleison!

Tudod-e?

A *Halotti beszéd és könyörgés* szövegét állítólag Schier Xystus [sír kszisztusz] Ágoston-rendi szerzetes fedezte fel, és elsőként Pray György jezsuita szerzetes-történész ismertette 1770-ben. (Róla nevezték el a 172 hártyalapból álló kódexet.) Teljes terjedelmében azonban rendtársa, Sajnovics János közölte először a szöveget még ugyanabban az évben, Faludi Ferenc, a tudós jezsuita költő olvasatában.

¹ *Kyrie eleison!* [kirie elejszon] • görög kifejezés, jelentése: „Uram, irgalmazz!”

² *Ábrahám, Izsák, Jákob kebelébe* • vagyis a mennyek országába

³ *ítéletnap* • az *utolsó ítélet napja*

⁴ *jobb felől való odaiktatás végett* • az Istennek jobbján ülnek majd az igaz lelkek; vagyis azt kéri az imádság, hogy az utolsó ítéletkor a bűntelenek közé kerüljön az elhunyt lelke

⁵ *Clamate ter* [klámáte ter] • latin kifejezés, jelentése: „kiáltsátok háromszor”

A Halotti beszéd és könyörgés a legkorábbi magyar – és egyben finnugor – **szövegemlék** (vagyis összefüggő mondatokból álló nyelvemlék) egy temetési szöveg, amely egy latin nyelvű egyházi könyvben, az úgynevezett *Pray-kódexben* maradt fenn. A kódex 1192 és 1203 között készült. Több kézírás különíthető el benne, így aki a *Halotti beszéd és könyörgés* szövegét írta, 1192–1195 között dolgozhatott a kódexen. A sírbeszédet bencés kolostorban másolták a kódexbe, de vitattott, hogy hol.

1. Ki lehet a szöveg beszélője, és milyen helyzetben hangzik el a beszéd? (Válaszodat indokold is a szövegből vett részletekkel!)
2. A szöveg alapján állítsd megfelelő sorrendbe a prédikáció (1. bekezdés) szerkezeti egységeit!
  - felhívás imára az elhunyt lelki üdvéért;
  - a halandóság okának megjelölése és részletezése;
  - tétel: az emberek halandók;
  - általánosítás: senki sem kerülheti el a halált
3. Minek köszönhető a halál a szöveg szerint?
4. Milyen szónoki fogásokkal él a szöveg?

A Halotti beszéd két részből áll: egy eredetileg 26 soros temetési beszédből és egy 6 soros könyörgésből. Míg az előbbi szabad tolmácsolása a kódex következő lapján található latin szövegnek, addig az utóbbi szó szerinti fordítása a (kódexben két oldallal előbb található) latin eredetijének. Ennek az lehetett az oka, hogy a könyörgés a liturgia kötött része volt, amelytől a szertartást végző pap egyáltalán nem térhetett el.

Az Ómagyar Mária-siralom

Nyugati mintákat követve **a 12–13. században indul meg a magyar nyelvű egyházi himnusz-költészet. Első vallásos költeményeink többé-kevésbé szabad fordítások.** Ezek közé tartozik az 1300 körül keletkezett *Ómagyar Mária-siralom*, amely valószínűleg egy latin nyelvű planctus [planktus] (siratóének) átdolgozása. (Más nézet szerint több forrást is felhasználva, kompilációval keletkezhetett.)

A mű az első fennmaradt magyar vers; az ún. Leuveni [lóveni] kódexben található.

Az Ómagyar Mária-siralom felfedezése

A kódexben lévő szövegre 1922-ben Georg Leidinger [lejdinger], a müncheni Bajor Állami Könyvtár kéziratárának igazgatója figyelt fel, azt pedig, hogy ómagyar versről van szó, a magyarul is értő Franz [fránc] Babinger müncheni nyelvész állapította meg. Jelentését Gragger Róbert, a berlini Collegium Hungaricum [kolégium hungarikum] igazgatója és Jakubovich Emil, a Nemzeti Múzeum főkönyvtárosa fejtette meg kinagyított fényképek segítségével. A vers a címét – amely megjelöli a keletkezés korát és a szöveg műfaját – is Gragger Róberttől kapta. A kódex a későbbiekben a belgiumi Leuven [lóven] városába került, és csak 1982-ben hozták Magyarországra.

88.1. kép • Az Ómagyar Mária-siralom a Leuveni kódexben
Nézz utána, melyek a leghíresebb, magyar nyelvemlékeket tartalmazó kódexek!

ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM

(Egykori kiejtés szerinti szöveg
Pais Dezső olvasatában)

Volék siroilm tudotlon.¹
Sirolmol sepedik,
buol oszuk, epedek,

Választ világumtuul,
zsidou fioudumtuul,
ézes ürümentüül.

Ó én ézes urodum,
eggyen-igy fiodum,
sírou anyát teküncsed,
buabeleül kinyuhhad!

Szemem künyüel árad,
junhum buol fárad.
Te vérüd hullottya
én junhum olélottya.

Világ világa,
virágnak virága,
keserüen kinzatul,
vos szegekkal veretül!

Uh nekem, én fiom,
ézes mézüül,
szégyenül szépségüd,
vürüd hioll vizeüül.

Sirolmom, fuhászatum
tertetik kiül,
én junhumnok bel bua,
ki sumha nim hiül.

(Mai értelmezés szerinti szöveg
Pais Dezső olvasatában)

Nem tudtam, mi a siralom.
Most siralommal zokogok,
bútól aszok, epedek.

Zsidók világosságomtól,
megfosztanak én fiamtól,
az én édes örömemtől.

Ó, én édes Uram,
egyetlenegy fiam,
síró anyát tekintsed,
bújából őt kivonjad!

Szemem könnytől árad,
szívem bútól fárad.
Te véred hullása
szívem alélása.

Világnak világa,
virágnak virága,
keservesen kíznakak,
vas szegeekkel átvernek!

Jaj nekem, én fiam!
édes vagy, mint a méz,
de szépséged meggyalázzák,
véred hull, mint a víz.

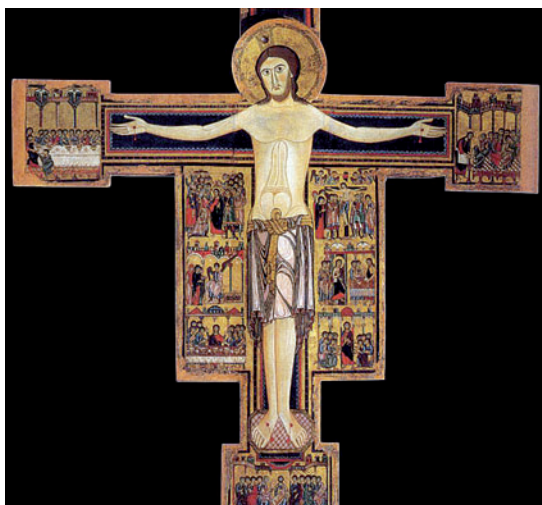
Siralmam, fohászkodásom
belőlem kifakad,
én szívemnek belső bújja,
mely soha nem enyhül.

¹ a közlésünkben sorokra tördeltük az eredetileg folyó szöveggént leírt művet

89.1. kép • Giotto:
Krisztus siratása

89.2. kép • Albergno
Jacobello: Keresztre
feszítés

Tedd időrendbe a két képet az ábrázolt jelenet alapján! Melyik festményt érzed drámaibbnak? Miért?

1. Értelmezzétek az előző oldal Szerb Antaltól származó idézetét! Beszéljétek meg, mi lehet az oka a korábbi korszakok iránti nosztalgiának?

A korszak elnevezése és időhatárai

A 14–15. századi itáliai értelmiség tagjai szívesen hangoztatták, hogy egy „új kor”-ban élnek. Ezzel mintegy elhatárolták magukat az őket megelőző időszaktól, a szerintük barbár átmeneti, „közép(ső) kor”-tól. Azt is hangsúlyozták, hogy az ő törekvéseik sokkal inkább kapcsolódnak az antikvitáshoz, mint a közvetlen előd középkorhoz. Úgy érezték, **az emberiségnek kulturálisan meg kell újulnia, és ezt az antik eszmények felélesztésével lehet elérni.** A „reneszánsz” francia eredetű megjelölés (jelentése „újászületés”) is erre utal, pedig a korszak elnevezésére csak a 19. században alkották meg.

Ma a **reneszánsz** fogalmával egyszerre két dolgot jelölünk. Egyrészt a nyugati civilizációnak azt a művelődéstörténeti korszakát, amely kb. a 14. századtól a 17. század elejéig tartott. Másrészt így nevezzük az ebben az időszakban uralkodó korstílust is. A reneszánszra az antik értékek eszményítése, felkutatása és felújítása jellemző.

Korstílusnak nevezzük azokat a művészeti irányzatokat, amelyek egy adott korszakban kizárólagosak, illetve a művészeti ágak többségében (például az irodalomban, a képzőművészetekben és a zenében is) megjelennek. A korstílusok háttérében többnyire valamilyen nem művészeti természetű ideológia áll. Ilyen értelemben korstílus a reneszánsz.

A **stílusirányzatok** az előzőektől eltérően saját korukban nem kizárólagosak, illetve nem minden művészeti ágban jelennek meg – ilyen például a román stílus, amely a középkorban jobbra csak a képzőművészetek egy részében (építészet és szobrászat) jelent meg markánsan.

96.1. kép • Petrarca szobra Padovában

96.2. kép • Boccaccio szobra Firenzében

96.3. kép • Shakespeare szobra Londonban

97.1. kép • Firenze látképe. Sokak szerint Firenzéből indult el a reneszánsz

97.2. kép • A firenzei Uffizi képtárban számos reneszánsz műalkotást őriznek

A reneszánsz kezdetét és végét nem könnyű egyértelműen megállapítani. Itáliában már a 13–14. század fordulóján találunk olyan műalkotásokat, amelyek reneszánsz vonásokat mutatnak. De ekkoriban, sőt még egy jó évszázaddal később is Francia-, Német- vagy Magyarországon középkori (gótikus) épületek, műalkotások keletkeznek. Ugyanezt lehet elmondani a korszak végéről is. Shakespeare [sékszír] drámái a 17. század eleji Angliában reneszánsznak nevezhetők. Ha viszont az Itáliában, Spanyol- vagy Franciaországban ugyanekkor készült alkotásokat vizsgáljuk, azokon már a következő nagy korstílus, a barokk jegyeit láthatjuk.

A reneszánsz kultúra történelmi és társadalmi háttere

A reneszánsz polgári eredetű irányzat. A 13–14. században az Európát Afrikával és Ázsiával összekötő kereskedelmi útvonalak a Földközi-tenger medencéjében húzódtak. **Helyzeténél fogva különleges szerephez jutott ebben az áruforgalomban Itália. Legnagyobb városállamai** – Genova [dzsenova], Pisa [píza], Firenze, Padova, Bologna [bolonya], Velence – **hatalmas vagyonna és ezáltal gazdasági és politikai befolyásra tettek szert.**

A polgárság térnyerésével sajátos értékváltás is bekövetkezett Itáliában. A városokban élők már nem statikusnak fogták fel a világot, hiszen kézzelfoghatóan érzékelték a fejlődést: a település terjeszkedett, szépült, ők maguk pedig – ha ügyesek voltak – gazdagodtak. **Az ember figyelme egyre inkább az evilági boldogulásra irányult.** Hasonló tendenciák érvényesültek az észak-európai kereskedelmi centrumok vidékén is, amelyek közül kiemelkedett ekkoriban Németalföld.

A reneszánsz azonban egyáltalán nem maradt meg polgári irányzatnak. **Az új kultúrát igen korán, már a 15. században befogadta a feudális arisztokrácia** (uralkodók, főpapok és főurak) is. A legnagyobb mecénásokká a királyi, fejedelmi udvarok, illetve a pápaság váltak.

A reneszánsz eszmeisége

A reneszánsz tudatosan szembefordult a középkor örökségével, amelyre úgy tekintett, mint a szellemi hanyatlás időszakára. Úgy hitte, hogy a középkor eltorzította, „beszenyvezte” azt a tiszta műveltséget, amelyet az ókori klasszikusok (görögök és latinok) hoztak létre. **Célja tehát az volt, hogy felújítsa az antik eszményeket. Igazából szakítani a középkorral azonban nem volt képes.** A reneszánsz gondolkodói soha nem tértek vissza például a pogánysághoz. Inkább az volt a törekvésük, hogy a kereszténységet is „eredeti” állapotába állítsák vissza.

97.3. kép • Jacopo Pontormo: *Cosimo de' Medici portréja.* Az idősebbik Cosimo Medici korának leggazdagabb embere volt: Európa minden jelentősebb pénzügyi központjában működött bankfiókot

97.4. kép • Raffaello: *II. Gyula pápa arcképe.* II. Gyula pápa – a reneszánsz Róma megálmodója, az egyik legnagyobb művészeti pártoló

1. Két 15. századi humanista gondolkodót idézünk. Vesd össze az idézeteket! Miben látják az ember különlegességét, méltóságát? Mennyiben hasonlít ez a középkor felfogásához, és miben tér el tőle?

Minden állatok közül tenéked adatott a legkecsesebb test, a gyors és céltudatos mozgás hatalma, neked adattak a legélesebb és legfinomabb érzékek, tenéked adatott a halhatatlan istenekéhez hasonló ész, értelem és emlékezet.

(Leon Battista Alberti)

Azért helyeztelek a világ közepébe, hogy annál könnyebben láthasd meg azt, ami benne van. Nem teremtettelek sem mennyei, sem földi, sem halandó, sem halhatatlan lénynek, úgyhogy mint saját magad szobrása, magad vésheted ki vonásaidat. Állattá fajulhatsz, de szellemed szabad akaratából Istenhez hasonló lényé is újjászülheted magad.

(Pico della Mirandola)

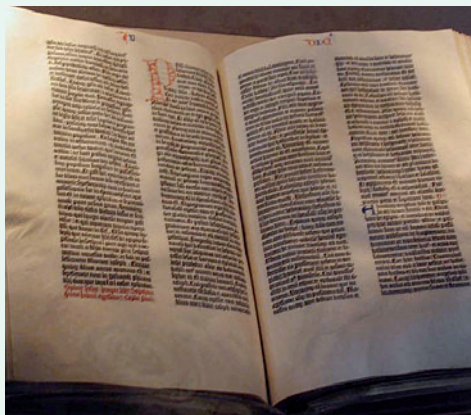
A humanizmus („emberközpontúság”; a latin humanus, azaz „emberies” szóból) **a reneszánsz polgárság világi ideológiája**. Előzménye az ókori homo mensura [homo mészúra], vagyis azon elv, mely szerint „minden dolog mértéke az ember”. Kibontakozását szemléletváltás előzte meg: az istenség mibenlétét kutató középkori filozófiával szemben **előtérbe kerültek az emberre vonatkozó tudományok** (studia humanitatis [sztúdia humanitátisz]). **Ezek a görög-római kultúra tanulmányozásának programját jelentették** a 14. században. Biztak ugyanis a klasszikus olvasmányok humanizáló, emberi értékekkel gazdagító hatásában. Éppen ezért a humanisták igyekeztek felkutatni, illetve eredeti állapotukba visszaállítani, majd ebben a formában közzétenni az antik szövegeket.

A humanizmus később egyfajta nevelési eszmény is lett, amely – szintén antik mintára – **a sokoldalúan képzett**, az élet minden területén helytállni tudó **embertípust** (a polihisztort vagy univerzális embert) **tekintette céljának**. Bár a törekvés megvolt rá, **ez a fajta kultúra sosem lehetett tömegessé**. A „tudós” művészeteszmény csak egy zárt, elit körben virágozhatott – leginkább az ókori latinítást magas szinten ismerők táborában.

A könyvnyomtatás

Segítséget nyújtott az antik művek megismertetésében az időközben elterjedő könyvnyomtatás. (Johannes Gutenberg az 1450-es évek közepén állította fel az első nyomdát.) Az első nyomtatott könyv a *Biblia* volt, majd ezt követték iskolai tankönyvek, kegyes olvasmányok, prédikációk és a ponyván árusított széphistóriák. Az 1500-as évek elejétől kezdve már egyre több latin és görög klasszikus mű került ki a nyomdából, s ezzel párhuzamosan szaporodtak a humanista szerzők munkáit tartalmazó kiadványok is.

A nyomtatott könyv megjelenése és elterjedése a 16. századra lehetővé tette, hogy a kevésbé tehetősek is hozzájuthassanak vallásos tárgyú művekhez (mindenekelőtt a *Bibliához*), tankönyvekhez, szótárakhoz, humanista értekezésekhez.

98.1. kép • Gutenberg Bibliája

A humanizmus 15. századi észak-európai elterjedése készítette elő a keresztény hit megreformálását. Rotterdami Erasmus [erazmusz] szövegkritikai vizsgálataknak vetette alá az eredeti, görög nyelvű *Újszövetséget*, és új latin fordítást készített belőle. Egyben szorgalmazta – éppen a tudás terjesztésének szándékával – a különböző élő nyelvekre való fordítását is. Talán nem véletlen, hogy éppen az Erasmus által „megtisztított” és jegyzetekkel ellátott *Szentírás* szolgált a reformáció elindítója, Martin Luther (1483–1546) német fordításának alapjául.

A reformáció

A reformáció az észak-európai reneszánsz polgárság vallási ideológiája, amely később – Dél-Európa kivételével – az egész kontinensen nagyszámú hívet szerez magának. A mozgalmat formálisan Luther fellépéséhez (1517) kötik, bár a reformáció nyomán kialakuló **protestantizmus** (protestáns = tiltakozó) **többféle felekezetet** (például evangélikus, református, unitárius stb.) **hozott létre**. A protestáns vallásokban közös az a gondolat, hogy a kereszténység alapja kizárólag a *Szentírás*, illetve hogy az üdvösség papi közvetítés és akár érdem nélkül egyedül a hit által adatik az embernek (hit által történő megigazulás). **Ezek az új felekezetek szembehelyezkedtek a római katolicizmussal, ami lényegében egy „második egyházszakadáshoz” vezetett.**

99.1–4. kép • Leonardo da Vinci; Michelangelo Buonarroti; Luther Márton; Kálvin János. Válaszd ki egyikőjüket, és készíts kiselőadást a munkásságáról! Nézzetek utána, milyen művészeti ágakban, tudományokban alkottak maradandót Leonardo és Michelangelo! Mutassátok be minden területen egy-egy alkotásukat is!

99.5. kép • A felekezeti küzdelmek gyakran véresek voltak. Nézz utána, milyen esemény kapcsolódik a Szent Bertalan-éjhez!

A reneszánsz filozófia

A teremtett világra való odafigyelés egyrészt az eredményezte, hogy az ember – az antik filozófusok nyomdokaiban járva – ismét önmaga boldogságát, hivatását tette a vizsgálat tárgyává. Így találnak rá az itáliai reneszánsz gondolkodók Platónnak a középkorban háttérbe szorult filozófiájára. A reneszánsz neoplatonizmus (vagyis újplatonizmus) a platóni gondolatokat a kereszténységgel házasította össze: legfontosabb tanításaik közé tartozik például a lélek halhatatlanságáról szóló teória. A platóni eredetű gondolataikat platóni formában – dialógusokban – írták meg a kor filozófusai, például Angelo Poliziano [ándzsélo policiánó], Marsilio Ficino [márszilió ficinó] vagy Pico della Mirandola [píko della mirándola].

100.1. kép • Marsilio Ficino szobra (Firenze)

A reneszánsz fedezte fel ismét a politika fontosságát is. 1513-ban látott napvilágot Niccolò Machiavelli [nikkoló makiavelli] tollából a hatalom megszerzését és fenntartását tárgyaló államelméleti kézikönyv, *A fejedelem*.

Lendületet kaptak a természettudományok is azzal, hogy a hit és a tudományosság egyre inkább szétvált. A mai fizika alapvető törvényszerűségeit fogalmazták meg olyan kiváló tudósok, mint Giordano Bruno [dzsordánó brúnó], Galileo Galilei, Nikolausz Kopernikusz vagy Johannes Kepler.

3-4 fős csoportokban válasszatok egy-egy reneszánsz kori tudóst, és mutassátok be felfedezéseiket, találmányaikat!

Reneszánsz a képzőművészetekben

A reneszánszban nem csak az antik művészet újjászületéséről volt szó. Ez a korszak **a művészetek általános fellendülését is jelentette**, köszönhetően a megrendelőknek és a művészegyenységeknek. Ebben az időben **a műalkotás igazi értéké válik, amely hírnevet szerez nemcsak a készítőjének, de a mecénásnak is**. Mai felfogásunkkal ellentétben azonban **nem létezett az eredetiség igénye**: legtöbbször a végsőkig csiszolt, technikailag kifogástalan alkotásokat becsülték.

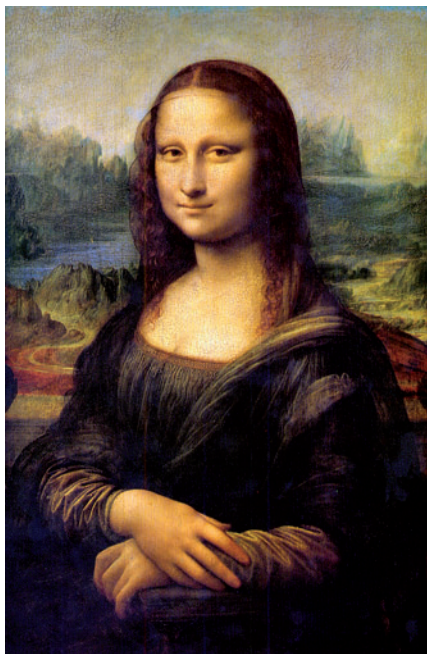
A művészet vezérelve antik mintára a természet utánzása. Ennek köszönhetően jelennek meg a festészetben a perspektivikus tér- és az anatómiailag hiteles emberábrázolások.

Az antikvítás eszményítésének köszönhető a műalkotásokon megjelenő **harmónikus kompozíció**, amely legtöbbször valamilyen szabályos síkidommal írható le. A művészek feltérképezik **a természetben fellelhető arányokat**, és azokat **tükröztetik az alkotásokban**. A **kiegyensúlyozottságra való törekvés** eredményezi az épületek vízszintes tagoltságát is.

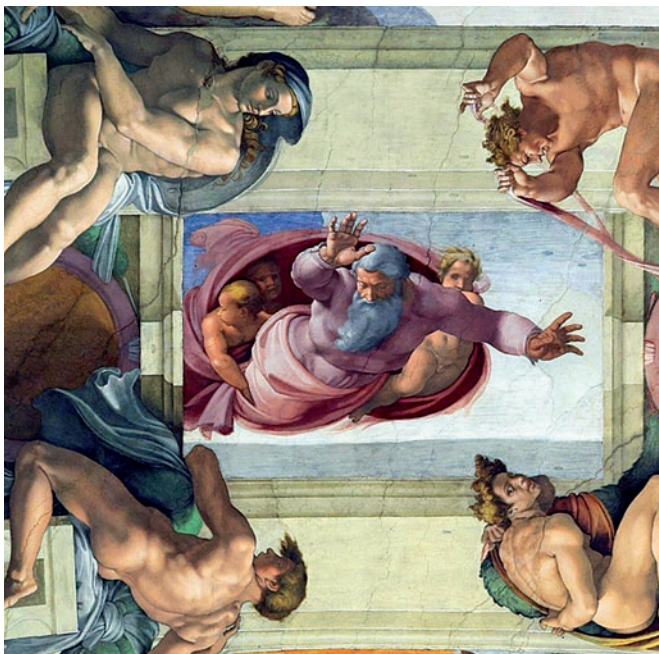
A képzőművészeti alkotások **gyakran merítenek tárgyat a klasszikus mitológiából**, illetve az antik irodalomból. A görög-római kultúra mellett azonban ott találjuk **a bibliai témák újszerű feldolgozását** is.

Az emberközpontú gondolkodás – és főleg északon a reformáció szentképekre vonatkozó tilalma – kedvezett a **világi portréfestészetnek** is. Szentek és egyházatyák mellett és helyett egyre gyakrabban fejedelmek, uralkodók, államférfiak, mecénások kerülnek a festményekre – sőt az északi reneszánszban akár egyszerű emberek is. A művészi öntudat sajátos festészetbeli megjelenése az önarckép.

101.1. kép • Leonardo: *Mona Lisa*. Milyen szabályos formára épül a sokat elemzett kép kompozíciója?

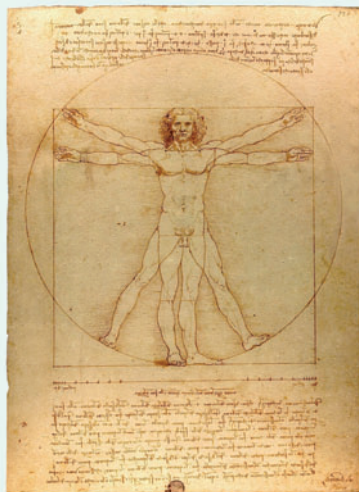
101.2. kép • Michelangelo: A Sixtus-kápolna mennyezetfreskójának részlete. Foglalmazd meg, milyen eszközökkel kelti a térbeliség hatását a művész!

A reneszánsz egyik szimbóluma: Leonardo Vitruvius-vázlata

Vitruvius [vitrúviusz] ókori római építész volt, aki tíz kötetből álló építészeti könyvsorozatot hagyott az utókorra. A sorozat harmadik kötetében azt állítja, hogy egy templom arányainak az emberi test arányainak kell nyugodnia, mert az emberi test arányai tökéletesek. A tökéletességet azzal bizonyítja, hogy a kinyújtott karú ember beleilleszhető szabályos geometriai formákba: körbe és négyzetbe.

Vitruvius gondolatait az anatómiával és matematikával behatóan foglalkozó Leonardo képeken ábrázolta. A művel Leonardo bizonyította, hogy az emberi lélek isteni eredetű. A kör az ég, a kozmosz, a végtelenség, és ezáltal a lélek és Isten szimbóluma. A négyzet azt jelképezi, ahogy az ember a Földhöz, a fizikai világhoz kapcsolódik: négy égtáj, négy évszak, négy elem létezik. A négyzet tehát az emberiség jelképe volt. Az, hogy az ember négyzetbe és körbe is beilleszhető, bizonyítja isteni mivoltát, illetve azt, hogy egyszerre fizikai és szellemi lény is.

101.3. kép • Leonardo Vitruvius-vázlata

- ?**
1. Nézz utána, hogy mit jelentenek a reneszánsz zenével kapcsolatos alábbi fogalmak: motetta, madrigál, villanella!
  2. A reneszánsz zenében előtérbe került az emberi hang. Hogyan hozható ez összefüggésbe a humanizmussal?
  3. Gyűjtsétek össze a reneszánsz kor híres képzőművészeit, és helyezték el őket egy táblázatban, melyben feltüntetitek, melyik században alkottak, milyen művészeti ágban! A művészek mellett tüntessétek fel egy-egy alkotásuk címét is!

William Shakespeare (1564–1616)

1. Eddigi tanulmányaitok és élményeitek alapján mit tudtok már Shakespeare-ről? Készítsetek a táblán pókhálóábrát!

Shakespeare élete

A világirodalom talán legnagyobb drámaírójának életéről nagyon kevés biztosat tudunk. 1564. április 26-án keresztelték meg Anglia Stratford upon Avon [sztrétfód ápn évn] nevű kisvárosában. A korabeli keresztelési szokásokból arra lehet következtetni, hogy április 23-án születhetett. Apja kesztyűkészítő mester és kereskedő volt. Tekintélyes polgár lehetett, néhány évig a kisváros polgármesteri tisztét is betöltötte.

William [viliem] elemi iskolai tanulmányait a helyi iskolában végezhetette (az iskola iratai nem maradtak fenn). Az biztos, hogy latinul valamilyen szinten megtanult, de hogy befejezte-e a tanulmányait, azt nem tudjuk.

A következő biztos adat a házasságkötéséről szóló bejegyzés az anyakönyvben. Shakespeare 18 évesen megnősült, feleségül vette a nála nyolc évvel idősebb Anne Hathaway-t [en heszevéj], akitől 3 gyermeke született.

A következő évekről nincsenek biztos forrásaink, legközelebb 1592-ben tűnik fel Shakespeare neve londoni színházi körökben. Az 1585 és 1592 közötti időszakot „elveszett évek”-nek nevezik az életrajzírók. Valószínűleg a 80-as évek végétől Londonban tartózkodott (egyes adatok szerint orvadászatért perbe fogták szülőhelyén, ezért menekült a fővárosba). Színházi karrierjét minden bizonnyal amolyan színházi mindezenként kezdte (az előkelők lovaira vigyázott, kisebb szerepeket játszott), majd a Lordkamarás Társulatához szegődött színészként, drámaíróként, később pedig résztulajdonosa lett a Globe Színháznak.

Shakespeare londoni színházi működése során tekintélyes vagyonra tett szert, ezáltal házat vásárolt Londonban, és megvette Stratford második legnagyobb házat, a „New Place” [nyú plész] néven ismert épületet.

1611 körül visszavonult Stratfordba. Itt halt meg 1616. április 23-án (52. születésnapján). A helybeli Szentháromság templomban temették el, két nappal halála után. Sírja kőfedelén a felirat megátkozza mindazokat, akik csontjait megkísérelnék eltávolítani nyughelyéről. Halálakor pályatársa, Ben Jonson szép költeménnyel búcsúztatta, amelyben kifejezte a kortársak csodálatát a tanulatlan, vidéki, ám rettentő tehetségével híressé vált költőtárs iránt.

180.1. kép •

Shakespeare kinézetéről sokáig nem lehetett tudni semmi biztosat, az őt ábrázoló képek többsége halála után keletkezett. Ám 2009-ben előkerült az a festmény, amely még életében készült róla, 46 éves korában

180.2. kép •

Shakespeare szülőháza

Shakespeare életművének korszakai

I. kb. 1589–94: **korai királydrámák:** az ún. York-tetralógia: a háromrészes *VI. Henrik* és a *III. Richárd*; **bohózszerű vígjátékok:** pl. *Lóvátett lovagok*, *Tévedések vígjátéka*, *Makrancos hölgy*; **bosszúdráma** (Seneca hatása): *Titus Andronicus* [titusz andronikusz]; **szonettek.**

II. 1595–1600: **királydrámák:** *János király*, *II. Richárd*, *IV. Henrik* és *V. Henrik*; **regényes szerelmi vígjátékok:** **Szentivánéji álom**, *A velencei kalmár*, *Sok hűhó semmiért*, *Ahogy tetszik*, *Vízkereszt vagy amit akartok*, **Rómeó és Júlia**; **antik történelmi dráma:** *Julius Caesar*.

III. 1600–1608: „**keserű vígjátékok**”: *Minden jó, ha a vége jó*, *Troilus és Cressida* [troilus és kresszida]; „**nagy tragédiák**”: **Hamlet**, *Othello*, *Lear* [lír] *király*, *Macbeth* [magbet], *Athéni Timon*; a manierizmusba való átmenetet képviselik: *Coriolanus* [koriolánusz], *Antonius* [antóniusz] és *Cleopatra* [kleopátra].

IV. 1609–1613: **regényes színművek:** *Téli rege*, **A vihar**.

E korszakában két epikus költeményét és a szonettgyűjteményt nyomtatásban is megjelentette, s ezeket tartotta legjelentősebb munkáinak.

Szonettek

Az 1592-es pestisjárvány idején a színházakat bezárták Londonban, a társulatok vidéki körútra mentek. Shakespeare ebben az időben írta két epikus költeményét és a **154 darabból álló szonettgyűjteményét.**

- 1. Hasonlítsd össze a shakespeare-i és a petrarcai szonett formai jegyeit! Sorold fel az egyezéseket és a különbségeket!

William Shakespeare

LX (60.)

Mint a kavicsos part felé a hullám,
úgy futnak a halálba perceink
és előde helyére benyomulván
küzdelmes láncban mind előre ring.
Az élő mag fürdik a fényözönben,
nő, megérik, de alig volt dicső,
sanda sötét tör glóriája ellen
s amit adott, megrontja az Idő:
lemarja friss hamvadat, itjúság,
s ráncokat vés a szépség homlokára,
habzsolja létünk kincsét, legjavát,
s nincs amire le ne csapna kaszája.

De bárhogy dúl is vérengző keze,
dalomban te mindig dacolsz vele.

(Szabó Lőrinc fordítása)

- 1. Értelmezd a 60. szonettet! Keresd meg benne az elmúlásra vonatkozó képeket! Mutass rá, milyen megoldást kínál az enyészet ellen! Milyen logikai kapcsolat van az első 12 sor és az utolsó kettő között?

182.1–2. kép •
Shakespeare-drámák
előadásaiból
származó jelenetek.
Próbáld kitalálni
a művek témáját!

William Shakespeare LXXV (75.)

Az vagy nekem, mi testnek a kenyér
s tavaszi zápor fűszere a földnek;
lelkem miattad örök harcban él,
mint a fősvény, kit pénze gondja öl meg;
csupa fény és boldogság büszke elmém,
majd fél: az idő ellop, eltemet;
csak az enyém légy, néha azt szeretném,
majd hogy a világ lássa kincsemet;
arcod varázsa csordultig betölt
s egy pillantásodért is sorvadok;
nincs más, nem is akarok más gyönyört,
csak amit tőled kaptam s még kapok.

Koldus-szegény királyi gazdagon,
részeg vagyok és mindig szomjazom.

(Szabó Lőrinc fordítása)

1. Milyenek ábrázolja a szerelmet a LXXV. szonett lírai énje?
2. Tanuld meg kívülről a 75. szonettet! Előtte értelmezd a benne levő metaforákat és hasonlatokat!
3. Fejtsd ki, mi a szerepük az ellentéteknek a szonett zárlatában!
4. Milyen alakzattal fejezi ki a költő a szerelem kettős voltát a 75. szonett utolsó két sorában?

A Shakespeare-szonettek leggyakoribb témái: **a szerelem, az elmúlás**, a kötet utolsó harmadában pedig **egy szerelmi háromszög**, amelyben a szonettek lírai énje, a barátja, akihez a szonettek nagy része szól, és egy titokzatos „fekete nő” (Dark Lady [dark lédi]) szerepel. Shakespeare szonettgyűjteményében **a reneszánsz hagyománnyal ellentétben**, amely a harmonikus szerelem megéneklésére törekszik, sokkal összetettebb, **drámai feszültségű szerelmi történet** bontakozik ki.

A petrarcai műformából megmaradt a **14 soros** versfelépítés, ám Shakespeare-nél ez **nem tagolódik versszakokra**. A versek ritmusát 10 vagy 11 szótagos jambikus sorok adják, rímelve 12 soron át kereszttrimes, az utolsó két sor páros rímmel különül el a többitől (rímképlet: ababcdcdefegg). A szonettek szerkezetére jellemző, hogy az utolsó két sorban összegzi az addigi gondolatmenet lényegét, vagy éppen ebben adja meg a megoldását, esetleg ellentétes következtetésre jut.

RÓMEÓ ÉS JÚLIA

1. A prológus (előbeszéd) előre összefoglalja a dráma cselekményét. Mi a szerepe ennek a színpadi előadásban?
2. Tanuld meg kívülről a Rómeó és Júlia Előbeszédét!
3. Milyen versformára ismersz rá az Előbeszédben? Indokold meg, mi alapján!

A történet forrásai

Tragikus szerelmi történeteket már az ókorban is írtak, a legközismertebb talán Püramusz és Thiszbé története, melyet Ovidius jegyzett le *Átváltozások* című művében. Dante *Isteni színjátékában* megemlíti a Montecchi [montekki] és Capelletti [kapelletti] családot, amelyek a Purgatóriumba kerültek az ellenségeskedések miatt. Ezt a történetet Boccaccio is feldolgozta a *Dekameron* egyik novellájában. Shakespeare tudhatott azokról a népszerű olasz novellákról is, amelyek több változatban mesélték el a viszálykodó két veronai család történetét. Egy ilyen novellát fordított le, és írt meg angolul verses formában 1562-ben Arthur Brooke [arször bruk], akinek művéből kiindulva készíthette el Shakespeare a *Rómeó és Júliát*. A mű 1594–96 között keletkezett, első kiadása 1597-ben látott napvilágot.

Magyar fordítások

A *Rómeó és Júlia* első magyar fordítását Náray Antal készítette 1839-ben. A legnépszerűbb magyar nyelvű átírat **Kosztolányi Dezső fordítása** volt (1930). Mészöly Dezső 1955-ben elkészítette a maga magyar verzióját. **2007-ben** jelent meg **Nádasdy Ádám új fordítása**, tankönyvünk ezt a változatot veszi alapul a nevek helyesírásában, és ebből idézi a részleteket.

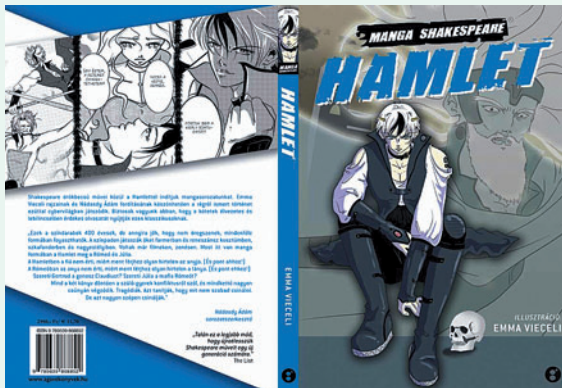
Egy fordító műhelytitkai

Egy interjúban Nádasdy Ádám így nyilatkozott fordítói munkájáról:

ekultura.hu: Köztudott, hogy Ön nyelvész és költő is. A műfordításban e háttértudásnak hogyan veszi hasznát?

Nádasdy Ádám: Ez attól függ, hogy milyen a szöveg. A költői készség talán többet segít. Inkább régi dolgokat fordítok, gyakran verses műveket – elsősorban Shakespeare-t –, így bizony a költői rutin sokat segít: megpróbálni elmondani valamit másfél sorban, és hogy azt hogyan lehet megvalósítani. Ahogy például a kőműves rutint szerez abban, hogy egy követ nézegetve-forgatva eldöntse, hova illik bele az adott darab a terméskő falba, ugyanez a képesség – nyilván a megfelelő szavak beillesztését értem ez alatt – együtt jár a költői rutinnal is.

Ám a nyelvészi tudást ugyanúgy tudom használni, mert sokszor segít abban, hogy az eredetit jobban megértsem. Néha ártatlannak látszó mondatok is egészen furcsák tudnak lenni. Ilyenkor a nyelvészi rutin, ha mást nem, ad valamiféle gyanút. Akár a jó orvos, aki azt mondja: valami nekem itt furcsa!, a röntgen nem mutatja ki, a labor nem mutatja ki, mégis valami furcsa szaga van az egésznek. Ilyenkor az ember utánajár, és kiderül, hogy nem azt jelenti a szó, a kifejezés, van még egy jelentése is, vagy ilyesmi.

183.1. kép • Shakespeare műveinek már mangaváltozatai is vannak. Mit gondolsz erről a kezdeményezésről?

Helyszín, idő, cselekmény

Shakespeare szakított az antik színjátszás arisztotelészi hagyományával, amely egy nap alatt, egy helyszínen zajló eseményeket jelenített meg a színen. Az angol reneszánsz dráma színpada már lehetővé tette a helyszínváltást, az idő változását pedig a szereplők szövegéből követhette a közönség. A *Rómeó és Júlia* cselekménye Verona különböző helyszínein játszódik, sőt az 5. felvonásban még Mantovába is követheti a néző Rómeót. Az eseménysor négy napba sűrűsödik bele (vasárnap reggeltől csütörtök reggelig), ami a történések mennyiségéhez képest nagyon feszes tempót diktál.

A drámai cselekmény középpontjában a Montague [montagu] és Capulet [kapulet] család ősi ellenségeskedése áll. Hogy mivel kezdődött, arra már senki sem emlékszik, már régóta csak a gyűlölködés hagyománya tartja fenn ezt az állapotot.

Konfliktusos dráma

1. Beszéljétek meg, ha Rómeó az ellenségeskedés ellen foglal állást, miért öli meg mégis Tybaltot? Miért nem kerülheti el az összecsapást Tybalttal?
2. Mi a véleményed a következő mondatról? „Herceg, ha fontos a béke, / onts Montague-vért vérünkért cserébe!” (Capulet felesége III. 1.)
3. Hogyan reagált Júlia a hírrre, hogy Rómeó megölte Tybaltot? (III. 2.) Mi a félreértés forrása Júlia és a Dajka párbeszédében?
4. Milyen érveket sorol Lőrinc barát az elkeseredett, önmaga ellen fordulni kész Rómeónak, hogy meggyőzze: helyzete nem oly kilátástalan, mint amilyennek látszik? (III. 3.)
5. Hogyan reagál az öreg Capulet, amikor Júlia szembeszáll vele a Páriszal kötendő házasság dolgában? Jelenítsétek meg állóképben a szituációt! Testhelyezeteitek, testtartásotok, gesztusaitok fejezzék ki a szereplők közötti viszonyokat!
6. Milyen véletlenek hiúsítják meg Lőrinc barát tervét?
7. Járj utána a történelemben vagy családi legendáriumban olyan esetnek, amikor valamilyen ősi ellenségeskedés rontotta meg kisebb-nagyobb népcsoportok viszonyát!

184.1–2. kép • Júlia állítólagos háza Veronában, mai szerelmeseik által felragasztott kívánságcédulákkal, valamint a híres erkély

185.1. kép • Hogyan fejezte ki a két család szembenállását a képen látható balettelőadás jelmeztervezője?

A *Rómeó és Júlia* sajátos konfliktusos dráma, amelyekben az összeütközés nem két főhős között bontakozik ki, hanem a két különböző értékrendet képviselő csoport között. Az egyik a **hagyományos értékrend**, amely a bosszú, az önbíráskodás, a családfő feltétlen tekintélye, az érdekházasság középkori szemléletének talaján áll, a másik pedig az ezekkel szembe forduló, a szerelemből történő szabad párválasztást és a régi ellenségeskedésen való felülemelkedést hirdető **reneszánsz gondolkodásmód**.

A **hagyományos (középkori) szemléletet képviseli a két családfő**, akik fenntartják a **gyűlölködést**, Capulet az apai **önkény** durva megnyilvánulásaitól sem riad vissza. Tybalt [tibalt] az, aki az ellenségeskedés fő mozgatórugója, és idetartozik Páris is, noha ő igazán szimpatikus fiú, de a lánykérést nagyon középkorisan képzei el. Júliát nyilvánvalóan szereti, de nem neki udvarolva, hanem az apjával egyezkedve próbálja megszerezni őt feleségnek.

A másik oldalon a **fiatal szerelmesek** állnak, akik azzal, hogy egymásba szerettek, **felrúgták a hagyományt**, s a **reneszánsz értékrend** szellemében szembe fordultak családjuk értékrendjével. Az **identitásuk (önazonosságuk) alapjává a szabad személyiség válik**. („Ó, Rómeó, mért vagy te Rómeó? / Mondj le nevedről, tagadd meg apádat – / vagy esküdj meg, hogy örökké szeretsz, / és én nem leszek többé Capulet.”) Nem a család és a származás határozza meg az embert, kizárólag ő maga. Ily módon leválaszthatók róla azok az értékek, amelyek a neveléséből, hagyományaiból rátapadtak. S marad abszolút értéként a szerelmi szenvedély, a **szabad párválasztás**. Rómeó és Júlia lázadása tehát óhatatlanul **generációs jelleget is ölt**, hiszen magatartásuk az új nemzedék szembe fordulása a szülők értékrendjével, elavult hagyományaival.

1. Vázold föl a szereplők kapcsolatrendszerét a füzetedbe a következő jelek felhasználásával! (Konfliktus: ↔, gyűlölködés: ➔, szerelem: ♥, rokon kapcsolat: —, támogató: →)
2. Milyen párhuzamot fedezel fel Lőrinc barát és a Dajka, illetve Tybalt és Mercutio szerepe között?
3. A hagyomány és az újszerű gondolkodás milyen értékekkel jellemezhető a drámai történetben? Mely szereplők állíthatók egyik, illetve másik oldalra?
4. Keress példákat a szövegben arra, hogy milyen előérzetek, előjelek utalnak az események tragikus fordulatára!
5. Vizsgáld meg a véletlen események arányát, szerepét a műben!

Miguel de Cervantes

DON QUIJOTE

(részlet)

NYOLCADIK FEJEZET

Arról a fényes sikerről, melyet a hős Don Quijote aratott a szélmalomok ellen vívott rettenetes és minden képzeletet felülmúló kalandban, és több, hűségese feljegyzésre méltó, szerencsés esemény

E pillanatban mintegy harminc vagy negyven szélmalom tűnt fel a síkon előttük. Alig látta meg őket Don Quijote, rögtön e szavakat intézte fegyverhordozójához:

– A szerencse sokkal jobban kedvez ügyünknek, semmint mi magunk valaha még csak álmodni is mertük volna: mert íme, nézd csak, barátom, Sancho Panza, hogy ágaskodik ott az a harminc vagy még több óriás, és én rögtön rajtok ütök, hogy megöljem valamennyit: a zsákmánnyal megvetjük gazdagságunk alapját, s bizonyára nemes harc és Istennek tetsző szolgálat lesz, ha ezt a gonosz fajzatot kiirtjuk a föld színéről.

– Micsoda óriások? – kérdezte Sancho Panza.

– Azok ott előttünk – felelte gazdája –, olyan hosszú a karjuk, hogy egyik-másiké egész mérföldnyi.

– De uram – vetette ellen Sancho Panza –, hiszen amik ott látszanak, nem óriások, hanem szélmalomok; amiket pedig kegyelmed karoknak vél, a lapátok, melyeket a szél forgat, s a malomkövet hajtják.

– Látszik – mondta Don Quijote –, hogy nincs jártasságod az ilyenmű kalandokban. Óriások azok, s ha félsz, vonulj vissza, s imádkozzál azalatt, míg én vakmerő és egyenlőtlen viadalba bocsátkozom véltük.

Ezt mondván, sarkantyúba kapta Rocinantét¹, rá se hederítve fegyvernökének, Sanchónak szavára, aki torkaszakadtából váltig kiabálta, hogy szélmalomokat, nem pedig óriásokat akar megtámadni. Ő azonban annyira szilárdan hitte, hogy óriásokkal van dolga, hogy nem hallgatott Sancho szavára, és bár már közel jutott, figyelemre sem méltatta, mi van előtte, hanem ehelyett fennszóval kiáltotta:

¹ Rocinante
[roszinánte] •
Don Quijote girhes
lovának előkelő
hangzású neve

228.1. kép •
Cervantes
viaszfigurája

228.2. kép • A mű
képregényváltozata

229.1. kép •
Don Quijote
és Dulcinea szobra

– Ne fussatok, gyáva, aljas fajzatok! Csak egyetlen magányos lovak támad rátok!

E percben szellő kelt, s a nagy vitorlák forogni kezdtek. Mikor ezt Don Quijote meglátta, így folytatta szavait:

– És ha még több kart emelgetnétek is, mint az óriás Briareosz², mégis lakolnotok kell!

Ezt mondván, egész szívével szerelme hölgyének, Dulcineának³ ajánlotta magát, arra kérve őt, hogy jöjjön segítségére a szörnyű viadalban, majd sisakrostélyát mélyen lebecsátotta, a dárdát rohamra szögezte, s a Rocinantétól telhető legnagyobb sebességgel rontott neki a legközelebb álló szélmalomnak. Dárdájával beleszúrta az egyik vitorlába, de azt már olyan sebesen hajtotta a szél, hogy darabokra törte a dárdát, a lovagot lovastul magasba ragadta magával, s nyomban aztán úgy odateremtette a mezőre, hogy csak úgy nyekkent. Sancho Panza oly gyorsasággal nyargalt segítségére, hogy zamara majd megszakadt, de amidőn odaérkeztek, úgy találta, hogy a lovak moccani se tud: akkorát esett Rocinantéről.

– Isten az atyám! – kiáltott fel Sancho. – Hát nem megmondtam-e kegyelmednek, nézze meg jobban, mit cselekszik, hiszen ezek nem egyebek szélmalomknál: csak az nem látja, akinek magának is szélmalom forog a fejében.

(Győri Vilmos fordítását átdolgozta Benyhe János)

² *Briareosz* • százkarú óriás a görög mitológiában

³ *Dulcinea* • Dulcinea del Toboso [dulszineá del tobozó]: egy (valójában Aldonza nevű) parasztlány, akít a lovak „kinevez” szíve hölgyének

1. Milyenek ismerted meg Don Quijote-t a fenti részletből? Készíts jellemterképet!
2. Nem csupán Don Quijote alakja vált jelképessé, hanem egyes cselekedetei is. Mit jelent a „szélmalomharc” kifejezés?
3. Nézz utána, melyik magyar író regényeiben szerepelnek az időben eltévedt, Don Quijotéhoz hasonló alakok!
4. Olvasd el újra a lecke élén álló versrészletet (Cervantes: Itt nyugszik...)! A regényről tanultak után mit értettél meg jobban belőle?

1. Történelmi ismereteid segítségével állapítsd meg, ki lehet az alábbi énekben szereplő „két pogány”!

Szegénylegénynek olcsó a vére,
Két-három fillér egy napra bére.
Azt sem tudja elkölteni, mégis végtére
Két pogány közt egy hazáért omlik ki vére!

*(részlet a Te vagy a legény,
Tyukodi pajtás kezdetű kuruc énekből)*

A történelmi háttérből adódó megkésetttség

A 17. század a magyar történelem **egyik legzaklatottabb időszaka**. Bocskai felkelését (1604–1606) a harmincéves háború (1618–1648) pusztításai követték. A három részre szakadt ország két nagyhatalom szorításában vergődik, a török kiűzése (1699) után pedig a Habsburg elnyomó politika torkollik Rákóczi szabadságharcába (1703–1711). Az **idegen erőkkel való küzdelmek** közben az ország lakosságát a **katolikus-protestáns szembenállás** osztja tragikusan ketté. Érthető, hogy **a barokk művészet és kultúra a nyugatihoz képest megkéssve bontakozik ki**.

Magyarországon az irányzat **az 1620-as évek végén** tűnik fel, s a török kiűzése után, az 1680–1690-es évektől válik uralkodóvá, igazi **fénykorát** pedig **a Rákóczi-szabadságharcot követő évtizedekben** éli egészen 1770–1780-ig. Támasza a bécsi udvar, a magyar katolikus főnemesség és a jezsuiták.

A magyar barokk építészet és képzőművészet

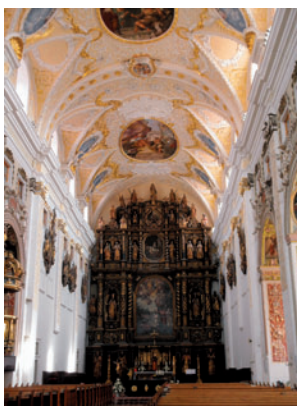
A hazai ellenreformáció központja **Nagyszombat** (ma Trnava, Szlovákia), Pázmány Péter székhelye. Itt alakult meg az a jezsuita kollégium, amely 1635-ben egyetemi rangra emelkedett. Az itteni jezsuita templom pedig a magyarországi barokk építészet nyitánya, mintadarabja.

A katolikus egyház és a szerzetesrendek a továbbiakban is a legfontosabb megrendelői az építéseknek, képzőművészeknek.

230.1–2. kép •

A nagyszombati jezsuita templom és belső tere

230.3. kép • A győri karmelita templom és rendház

231.1. kép • A keszthelyi Festetics-kastély. 1745-től kezdve több évtizeden át építették, illetve átépítették.

231.2. kép • A fertődi Esterházy-kastély, a „magyar Versailles” kovácsoltvas főkapuja

Az épületek tervezését és kivitelezését elsősorban külföldi mesterek végzik, hasonló a helyzet a belső díszítés esetében is.

A világi építészetben a főszerepet a vidéki **főúri kastélyok** kapják, a városokban módosabb polgárok házai és köztéri szobrok (**Mária- és Szentháromság-szobrok**) tükrözik a barokk hatást.

A portréfestészet azáltal válik meghatározóvá, hogy a főnemesek nemcsak saját és családtagjaik portréira adnak megrendelést, hanem ősüket is megfestetik – több generációra visszamenőleg. Így alakulnak ki az úgynevezett **ősgalériák**.

1. Van-e a lakóhelyeden vagy annak környékén Szentháromság-szobor? Járj utána, hogy milyen okokra, előzményekre vezethető vissza e szobortípus elterjedése!
2. Nézz utána, hogy a főúri kastélyok közül melyik emelkedett a „királyi kastély” rangjára!
3. Tudod-e, melyik híres osztrák zeneszerző volt Esterházy Pál, majd Esterházy Miklós herceg udvari zenésze? Melyik kastélyhoz kötődik a tevékenysége?

A Pompakedvelő

A magyarországi barokk művészet egyik legfontosabb támogatója Esterházy Miklós János herceg volt. Az ifjú főnemes katonai pályára lépett, ahol többször is kitént hősiességével. Lakhelyéül az apja által emelt sarlódi vadászkastélyt választotta. Miután bátyja után nagy vagyont és a hercegi címet örökölte, elkezdte kibővíteni a kastélyt, mely a magyar Versailles nevet kapta, és ma a fertődi Esterházy-kastélyként ismert. A herceg rendkívül költséges életet élt. Udvarába hívta például a kor egyik leghíresebb zeneszerzőjét, Joseph Haydn [josef hajdn]. A kastélyban rendszeresek voltak a nagyszabású ünnepek, lakomák, koncertek, vadászatok. Ennek köszönhetően kapta Esterházy Miklós a Fényes és Pompakedvelő mellékneveket.

231.3. kép • A kastély madártávlatból

Pázmány Péter (1570–1637)

„A művészet eleven csodájával állok szemközt. Ő a magyar próza atyja és törvényhozója, öntudatos stílművész, aki már a XVII. század elején becsüli a művészi gondot, inti a prédikátorokat, nehogy rögtönözzenek. Mindig leírja szentbeszédét, gyalulgatja a mondatokat. [...] Egyedülvaló mestere a magyar szónak, alkotó lángelme.” (Kosztolányi Dezső: *A magyar próza atyja*)

1. Kosztolányi a műgondot és a rögtönzést állítja szembe egymással – utóbbit kárhóztatva. Tudsz-e ellenpéldát mondani? Melyik művészeti ágban van elismert helye a rögtönzésnek?

Élete

1570-ben született Váradon (ma Nagyvárad [Oradea], Románia) nemesi családban. Reformátusnak keresztelték, de tizenhárom évesen katolizált. A jezsuitáknál Kolozsvárott, Krakkóban, Bécsben és Rómában tanult. Évekig a grazi [grác] egyetemen tanított, ahonnan a jezsuita rend hazaszóltotta. Írásai és prédikációi révén egyre nagyobb tekintélyre tett szert, 1616-tól esztergomi érsek lett, 1629-től bíboros. (Az esztergomi érsek a magyarországi katolikus egyház feje, a bíboros a pápa után a legmagasabb méltóság.) Bécsben papnevelőt alapított (Pazmaneum), Nagyszombat városában egyetemet. (Utóbbi a jezsuita rend feloszlása után négy évvel, 1777-ben Budára, később Pestre települt. Jogutóda az Eötvös Loránd Tudományegyetem is.) Pázmány 1637-ben Pozsonyban halt meg.

232.1. kép • Pázmány Péter portréja

Jelentősége

Az ellenreformáció és a magyar barokk irodalom kezdeti időszakának meghatározó alakja Pázmány Péter volt. Írói munkássága a **17. századi magyar próza legnagyobb értékei** közé sorolható. Művei döntő hatásúak a magyar nyelv fejlődésében.

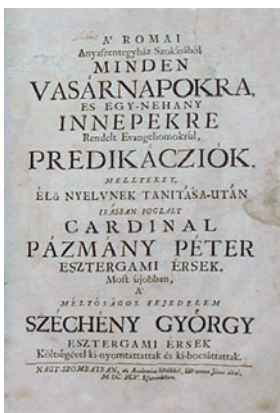
Égész életét a katolikus egyháznak szentelte, tehát írásművei is mind gyakorlati célúak. Kezdetől fogva az vezérelte, hogy az antikvitástól létező retorika (szónoklattan) hagyományait a magyar nyelv jellegzetességeivel ötvözze. Így kialakított stílusa egyszerre nagyon meggyőző és roppant élvezetes.

Saját korára és az utókorra is a legnagyobb hatást **prédikációi** gyakorolták. Ezek a szövegek a **magyar szónoklás mintadarabjaivá váltak**.

További fontosabb művei: *A Kempis Tamásnak Christus követéséről négy könyvei* (fordítás), *Felelet az Magyarai István sárvári prédikátornak az ország romlása okairól írt könyvére*, *Isteni igazságra vezérlő kalauz*. A *Kalauz* Pázmány hitvédelmi gondolatrendszerének nagyszabású összefoglalása.

Prédikációk (1636)

A több mint száz prédikációt, azaz **egyházi szentbeszédet** tartalmazó kötetet azért állította össze, hogy bármikor **használható segédkönyvet** adjon a katolikus papok kezébe. Egyértelmű szándéka a hívek **erkölcsi nevelése volt**.

233.1. kép •
A *Predikációk*
1695-ös kiadásának
belső címlapja

233.2. kép • Frans
Pourbus: *Keresztelő
Szent János prédikál*.
A prédikáció a kezdete-
től máig a keresztény
vallásgyakorlat
fontos része. Mi a je-
lentése a köznyelvben,
a hétköznapi életben
mi a jelentése
a prédikál igének?

A meggyőzés érdekében kialakított **stílusának** legfőbb **jellemzői a logikus szerkesztés**, az arányosan tagolt, **kiegyensúlyozott mondatok** jelenléte, **az élőbeszédet idéző előadásmód**. Törekszik a **képszerű kifejezésre**, a hasonlat különösen kedveli. Előszeretettel alkalmazza a **szólásokat és közmondásokat**. A cél érdekében időnként a **nyers szókimondástól** sem riad vissza.

A barokk körmondat

Pázmány a magyar nyelvnek és a körmondatnak avatott mestere. A körmondat olyan **többszörösen összetett mondat**, amelyet a téma részletes kifejtése és szabályos elrendezés jellemez. A körmondat két részre bontható. Az egyik része az **előkészítő szakasz**, amely többnyire azonos típusú mellékmondatokból áll, s **érdeklődést, feszültséget, várakozást kelt**, a másik a **berekesztő rész**, amely feloldja a feszültséget, s **lezárja a gondolatot**.

Példa:

I. (előkészítő szakasz)

Adná Isten,

*hogy a mi országunkban is az urak,
azt az üdőt, melyet részegeskedésre vesztegetnek,
azt a pénzt, melyet torkokra tékoznak,*

II. (záró szakasz)

*ország javáru! való tanácskozásra és közönséges jónak oltalmára fordítanak:
minden ember elhiggye, hogy jobban volna dolgunk.*

*Jobb dolgunk volna, ha az urak a részegeskedésre vesztegetett pénzt az ország
javára fordítanak.* Ez a fenti többszörösen összetett mondat lecsupaszított tartalma. A lényegét kifejezi, de nyilvánvaló, hogy hatása, kifejezőereje meg sem közelíti az eredetét.

1. Az alábbi, mai szövegekből kiragadott mondatok milyen értékítéletet tükröznek a körmondatról? Szerinted ez többségi vélekedés?

„A [...] is olyan regény, amely könnyed, olvasmányos, nincsenek benne nehézkes, barokkos körmondatok, de nem is vész el lírai ömlengésekben, minden oldalon történik valami, ami leköti az olvasó figyelmét.” (Részlet egy könyvajánlóból)

„Kerüld az egyszavas válaszokat, ahogyan a barokkos körmondatokat is!” (Részlet egy állásinterjúra felkészítő szövegből)

Szövegértési feladat

Pázmány Péter

A RÉSZEGSÉGNEK VESZEDELMES UNDOKSÁGÁRÚL (részlet)

¹ szű • szív

(I.) [...]Azért hogy ezt a tudatlanságot sokak szívéből¹ kivegyem; hogy magamat Isten előtt mentsem; hogy a részegség, mely a lakodalmokban dicsírtetik, gyaláztassék a templomban, és a hívektől megutáltassék, mai tanúságunkat ilyen korlátba rekesztem: Először megmutatom, mely nagy véték és kárhozatra méltó bűn a részegség. Másodszor előszámálom, mennyi sok Isten ellen való vétkek, mennyi külső-belső nyavalyák származnak a részegségből. Harmadszor megmondom, mely gyalázatos és utálatos esztelenség magában a részegség, bár ugyan semmi egyéb véték ebből ne eredne is. Ezeket elvégezvén, tanúságunknak vége lészen. [...]

(II. 1.) Szépen magyarázza a bölcs a borital hasznát: A bor nem részegségre teremtett, hanem hogy embert vigasztalja. A mértékletes borital léleknek és szűnek vidámsága: léleknek és testnek egészsége a józan ital. Erre néztek a deákok, mikor a szőlőt csaknem életnek nevezték. A *Szentírás* is azt mondja, hogy mind Isten s mind emberek előtt gyönyörűséges a bor: de kiváltképpen a bűban, bánatban epedett szűvet vigasztalja, erősíti, vastagítja. Azért parancsolja Salamon, hogy a bánkódó és keseredett szűvűknek bort adjunk, hogy igyanak, feledkezzenek bánatjokról és nyugodjanak utána; mert az okos ember, úgymond, kevés borral megelégszik és utána nyugodalmason aluszik. Aristoteles summában² foglalván hasznát a józan boritalnak, azt mondja, hogy a bornak mértékletes itala a gyomor emésztését segíti, a szűvet vigasztalja, agya velejét embernek vastagítja, nyugodalmas álmot szerez, az emlékezetet és okosságot öregbíti, az értelmet vastagítja, a külső érzékenységeket tisztítja: és embert mély dolgoknak elmélkedésére alkalmatossá teszi. Miképpen azért a mértékletes eső a földet gyümölcsötzeti és a gyümölcsöt érleli, a felettévaló³ záporok pedig mindent lecsöpülnek⁴, elmerítnek, elrohasztanak: úgy a bornak kevese mindenre hasznos, a soka ártalmas. [...]

(II. 2. 1.) A régi szent doktorok mit nem írnak a részegség ellen? Nem egy óra vagy nem egy nap kellene, ha ezeket elő akarnók hozni: hanem hónapok és

² summában foglalván • összegezvén, összefoglalván

³ felettébbvaló • mértéken felüli, túl sok

⁴ lecsöpülnek • elárasztanak

234.1. kép • Giovanni Bellini: *A részeg Noé*. A *Biblia* szerint az első részeg ember Noé volt. Nézz utána a történetnek!

234.2. kép • Tokaj a 16. sz. végén. Nézz utána, milyen borvidékek találhatóak hazánkban!

esztendők volnának szükségesek. Aranyszájú Szent János⁵ azt írja, hogy a részeg ember eleven testben holt lelket hordoz. [...]

Egyéb bűnök nem veszik el embernek okosságát és értelmét: azért ha ezekbe esik is ember, minden szempillantásban Istenéhez térhet, bűnét megbánhatja és üdvözülhet. De a részegség elveszi embernek esztét; úgy, hogy se bűnről, se Istenről, se üdvösségről ne gondolkodhassék. [...]

Minekeltötte tanúságunknak második részéhez kezdünk, és a részegségnek veszedelmes gyümölcsét számláljuk; hogy senki magát meg ne csalja; egy dolgot kívánok, hogy mindnyájan eszünkbe vegyünk: tudniillik, hogy nem csak az vétkezik, aki megrészegszik; hanem valaki vagy szép szavával, vagy kínálásával, vagy köszönetésével, vagy egyébképpen okot ad másnak a részegségre, szinte oly bűnt vall, és oly kárhozatot érdemel, mintha önnönmaga részegednék meg. [...]

(II. 2. 2.) Lássuk immár, mennyi gonoszság és veszedelem származik a részegségből. A *Szentírás* mondja, hogy miképpen a tűz meglágyítja a kemény vasat, úgy a részegség minden gonoszságra hajlandóvá teszi embert. Mert ebből származik minden gonoszság és keserűség. Másutt azt mondja, hogy a részeg olyan, mint a tenger közepin kormány nélkül való hajó, melyet valahonnan fúj a szél, könnyen elragadja... [...]

A *Szentírás* mondja, hogy a részegség szüleméje, gerjesztője, nevelője a fajtalanságnak, házasságtörésnek és mindennemű bujaságnak. Meg ne részegedjete, úgymond Szent Pál, borral, melyben fajtalanság vagyon. A bölcs pedig így szól: Bujaságra indító a bor, és mihent⁶ megrészegszel (úgymond), amely idegen asszonyt szemed lát, azt szíved latrul⁷ kívánja. [...]

[...] a boritalt éktelenbnek⁸ és veszedelmesbnek ítülték az asszonyemberekben, hogysesem a férfiakban: és nem hihették, hogy tiszta életű lehessen a boriszák⁹ asszony. Ezent jelenti a *Szentírás*, imígyen szólván: Nagy istenharagja, nagy gyalázat a részeg asszony: az ő fertelmes volta el nem fedeztetik¹⁰. Mert miképpen Aranyszájú Szent János mondja: Nincs utálatosb a részeg asszonynál, mely mennél gyengébb edény, annál rútabbul romlik. Sőt azt bátorsággal írja, hogy valamely asszony részeges, kurva is a részegséggel együtt. [...]

Nem szükség a részegségből történt észveszesnek példáit számlálni: minden nap eleget láthat, aki a részegesek között forog; holott¹¹ az asztalok és pohárok röpdösnek az emberek fején [...]

Nincs ott titok, ahol a részegség uralkodik, mert igaz a közmondás: Ami a józan ember szívén, az a részeg ember nyelvén vagyon. És miképpen a must felforrja és kihányja, valami rútság a hordó fenekén találtatik: azonképpen az ember szívének titkát kihányja és napfényre hozza a részegség. [...]

Nagy dolgot, de bizonyost mondok: Soha a mi országunkban semminemű rend között, igaz keresztyéni ájtatosságot és jó rendtartást; szép isteni áldomásokkal egyetemben nem érhetünk, valamíg a részegeskedéstől meg nem szűnünk. Mert nem lehet, hogy hasunk borral, lelkünk szentlélekkel teljes légyen. [...]

Adná Isten, hogy a mi országunkban is az urak, azt az üdőt¹², melyet részegeskedésre vesztegetnek; azt a pénzt, melyet torkokra tékozolnak, ország javárúl való tanácskozásra és közönséges jónak oltalmára fordítanak: minden ember elhiggye, hogy jobban volna dolgunk. És vakmerőség nélkül merem mondani; hogy eleitől fogva minden veszedelmünknek oka volt az uraknak és tisztviselőknék éjjeli-nappali részegeskedése.

⁵ *Aranyszájú Szent János* •

A 4. században élt szent az aranyszájú jelzőt kiemelkedő szónoki képességei miatt kapta

⁶ *mihent* (mihelyt) • amint, amikor

⁷ *latrul* • lator módon, gonoszul

⁸ *éktelenb* (éktele- nebb) • dísztele- nebb, feltűnően csúnyább

⁹ *boriszák* • bort ivó

¹⁰ *el nem fedeztetik* • nem rejthető el, nem titkolható

¹¹ *holott* • ahol

¹² *üdő* • idő

Másodszor: Magán kinek-kinek számlálhatatlan kárt, fogyatkozást, nyavalyát szerez a részegség. Sok helyen olvassuk a *Szentírásban*, hogy valaki a bort megissza, meg nem gazdagul: mert valamit talál, feneketlen, lyukas zsákba tölti... [...]

13 *fogyatja* •
fogyasztja

14 *Plinius* [pliniusz] •
I. századi római
természettudós,
történetíró

15 *kamoraszék* •
árnyékszék

16 *tobzódó* •
mértéktelenül élő

Továbbá: az ember testét teljességgel elrontja; fogyatja¹³ és nyavalyákkal megrakja a részegség. [...] Azért írta a poéta; hogy a borral vész el szépsége és egészsége a testnek Mert a Plinius¹⁴ írása szerint ebből vagyon a rút, halavány szín; nyaka, mint az indiai tyúknak, hólyagos; feje fájdalmas, keze reszket, orcája rezes, véres szeme; dohos és kamoraszék¹⁵ szagú szája a részegesnek. Mindezekon kívül oly szörnyű nyelv- és torokszáradás vagyon rajta, hogy nemcsak pokolban, a tobzódó¹⁶ gazdaggal, hanem itt is szomjúsággal büntetődik a részeges torok. [...]

(II. 2. 3.) Az oktan állatoktól okossággal különböz ember, és ezzel előzi a barmokat, melyek erősséggel és érzékenységgel meggyőzhetnek minket. A részegség esztől fosztja embert és erkölcsében s magaviselésében bolonddá, csúffá, disznóbarommá teszi. [...]

Aranyházú Szent János tovább mégyen és azt írja; hogy a részeg alábbvaló a disznónál és egyéb barmoknál. Mert az oktan állat többet nem iszik annál, amennyi kell, ha mind e világ kínálná is. Efelett egy disznó sem hever úgy rút-ságiban, nincs semmiféle oktan állat oly magafeledett¹⁷ és magával jó-tehetetlen, mint a részeg ember. [...]

17 *magafeledett,*
magával jó-tehetetlen
• *magatehetetlen*

(III.) Végezetre, aki igazán akarja vigasztalni szomorúságát, nem borral kell azt öntözni, hanem a lelkiismeretet kell tisztán tartani. Azután Istenhez és az örökkévaló dolgokhoz kell ragaszkodni, hogy azt mondhassa, amit Szent Dávid: Megemlékeztem az Úrról és megvigasztaltattam. Ha kárvallás, ha gyalázat, ha fiadnak vagy házastársodnak halála szomorít: Emlékezzél Istenről, emlékezzél az örök boldogságról, és azzal vigasztald szívedet. Csak álom, csak árnyék, csak játék az egyéb vigasság, és hamar elmúlik: állandó és tekéletes vigasság az, mely Istentől származik. [...]

Valaki azért szót nem fogad, és vagy maga részegeskedik, vagy más itat: az íflet napján mind magáért, mind egyebekért örök kárhozatra ítéltetik. Kítűl oltalmazzon mindnyájunkat az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Amen.

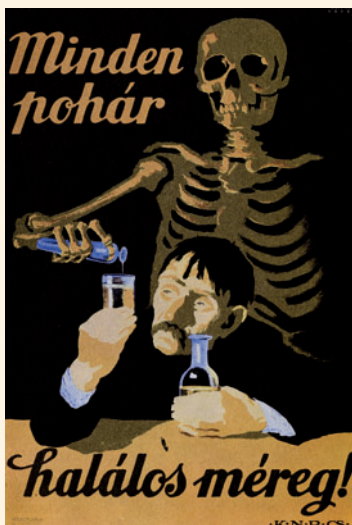
236.1. kép • Jan Steen: *Az iszákos*

236.2. kép • Adriaen Brouwer: *Verekedő parasztok*

237.1–3. kép • Alkoholelleanes plakátok a 20. századból. Az orosz nyelvű felirat jelentése: Hová lett a családom és a pénzem? A franciáé: Alkohol! Íme az ellenség! Keresd olyan filmeket, amelyekben központi szerepet játszik valamilyen szenvedélybetegség!

Szövegértési feladatok

1. Tudod-e, kik voltak a leghíresebb ókori görög és római szónokok? (2 pont)
2. A szerkezeti vázlat tanulmányozása után válaszolj a kérdésekre!
A részegségről szóló beszéd szerkezete:
  - I. Bevezetés: a prédikáció célja, a fő rész tartalmi vázlata
  - II. Fő rész: érvelő kifejtés
    - II. 1. A mértékletes borfogyasztás előnyeiről
    - II. 2. 1. A bűn (részegség) nagyságának, súlyosságának érzékeltetése
    - II. 2. 2. A részegség velejárái, következményei
    - II. 2. 3. A részegség visszataszító voltának bemutatása
  - III. Befejezés: tanácsok és fenyegetés
3. Melyik érvelő részt nem vetíti elő a bevezetésben? (1 pont)
4. A befejező rész egyik tanácsa némi ellentmondásban áll a szöveg egyik részével. Keresd meg, melyik! (1 pont)
5. Csoportosítsd a mértékletes borivásról szóló részben felsorakoztatott érveket! (3 pont)
6. Mi különbözteti meg a részegséget a többi bűntől? Keresd meg a szövegben! (1 pont)
7. Milyen következményeit említi a szöveg a részegségnek? Gyűjtsétek össze őket! (6 pont)
8. Az érvelés közismert és Pázmány által igen kedvelt módja a külső, általánosan elismert tekintélyekre való hivatkozás. Keresd legalább három ilyet a szövegben! (3 pont)
9. A beszéd bővelkedik szemléletes hasonlatokban. Minél többet fedezz fel ezek közül! (6 pont)
10. Ismert szerzők bölcs mondásai és népi eredetű közmondások is színesítik a szöveget. Hármat keresd ezek közül is! (3 pont)
11. Keresd meg azokat a részeket a szövegben, amelyekben a szerző naturalizmusa (nyers szókimondása) érvényesül! (2 pont)
12. Készítsd el egy érvelő beszéd vázlatát, melynek témája az élsport szerepe és megítélése! (6 pont)

Zrínyi Miklós (1620–1664)

„De hiremet nemcsak keresem pennámmal,
Hanem rettenetes bajvívó szablyámmal:
Míg élek, harcolok az ottomán hóddal,
Vígán burittatom hazám hamujával.”

(Zrínyi Miklós: *Peroratio*)

1. Zrínyi legismertebb kötetének végére illesztette a *Berekesztést* (*Peroratio* [peroráció]), ennek fent idézett utolsó versszaka összegző *ars poetica*. Mi a szerző élethivatása?
2. Az „ottomán hód” kifejezés a török félholdat, az általa jelképezett birodalmat jelenti. Mit jelent a penna?
3. Hogyan értelmezed az utolsó sort?

Élete

1620-ban született a Zala megyei Csáktornyan (ma Čakovec [csakovec], Horvátország) vagy Ozaly várában nagybirtokos nemesi család sarjaként. (Testvére Zrínyi Péter, akit 1671-ben végeztek ki Habsburg-ellenes összeesküvés vádjával.) Apjuk korai halála után a Zrínyi árvákat Pázmány Péter és a jezsuiták nevelték. Miklós a tanulmányait záró európai utazása után hazatért a csáktornyai birtokra. Bekapcsolódott a harmincéves háborúba. 28 évesen horvát bánná nevezték ki. Első felesége, Draskovich Mária Eusébia [euzébia] volt, akit verseiben Violának nevezett. Felesége halála után újranősült, Löbl Mária Zsófiát vette el. A török ellen több sikeres támadást indított, de a magyar fővezérséget csak rövid, átmeneti időre sikerült megkapnia. 1664-ben komoly haditettét hajtott végre a török utánpótlásban kulcsszerepű eszéki híd felégetésével, de még ugyanebben az évben meghalt egy tragikus végű vadkanvadászaton.

238.1. kép • Jan Thomas: Zrínyi Miklós portréja

Jelentősége

Zrínyi Miklós **költő és hadvezér**. Azonos nevű dédapjától különbözteti meg ekképpen az utókor. Művei tanúsága szerint ő elsősorban katonaként tekintett magára. Egész életét aktívan politizálva és folyamatosan háborúzva **a magyar nemzet fel-emelésének szentelte**. Szépirodalmi és gyakorlati célzatú műveit ennek a nemes feladatnak a szolgálatába állította. Az utókor megítélése szerint Zrínyi **a korszak legjelentősebb szerzője**. Ezt az egyértelműen neki járó helyet egyrészt írásainak színvonalával, művészi értékével vívta ki. Legalább ilyen fontosságú, hogy tanításait, eszméit a **nemzeti elkötelezettségű** utódok – politikusok és írók – egyaránt útmutatásnak tartották. Személyét a reformkorban különösen nagy tisztelet övezte:

*De ölel a haza, s mond örömeiben sírva fiának;
Mí pedig áldva füzünk szent emlékedre borostyánt [...]*

(Vörösmarty Mihály: *Zrínyi* – részlet)

- ?**
1. Állapítsd meg az idézet verselését!
  2. Zrínyi neve Kölcsey két költeményének címében is szerepel. Járj utána, melyek ezek!

Prózaí művei

Katonai témájú prózaí munkáiból kirajzolódik **politikai koncepciója**. Legfőbb célja a **török kiűzése**. Ennek érdekében egy erős, **központosított államra** (ideális esetben nemzeti királyságra) van szükség, amelynek keretein belül felállítható lenne egy képzett, korszerű, **önálló hadsereg**. A siker záloga pedig a **nemzeti összefogás**.

Tábori kis tracta (1646)

Az értekezés a **sereg szervezésének kérdéseit tárgyalja**. (A tracta szó eredetileg tanácskozást, illetve értekezést jelent.) Merész újtásnak számít, hogy **az élelmezést központi forrásból**, kincstári beszerzéssel kell megoldani, nem pedig a lakosságot terhelő katonai zsákmányolással.

Vitéz hadnagy (1650–1653)

Elmélekedések laza gyűjteménye a mű, melyben **az ideális hadvezér (hadnagy) tulajdonságait**, képességeit veszi sorra. Ezek a következők: előrelátás, hadtudományi jártasság, állhatatosság. Elengedhetetlen a személyes bátorság, de ennek mindig óvatossággal kell párosulnia. A *Vitéz hadnagyot* egy rövid költemény zárja:

*Befed ez a kék ég, ha nem fed koporsó,
Óram tisztességes csak légyen utolsó.
Akár farkas, akár emésszen meg holló:
Mindenütt felyül ég, a' föld lészen alsó.*

- ?**
1. A vers pontos megértését segítő „állítsd össze” újra a költeményt mai, „hétköznapi” szórenddel!
  2. Állapítsd meg a műfajt és a verselést!

239.1. kép • Zrínyi Miklós felégeti az észéki hidat. Ki az a korábban megismert magyar költő, aki szintén katonáskodott az írás mellett?

Mátyás király életéről való elmékedések (1656)

Műfaja **történeti kommentár**. Bonfini történeti munkájának Mátyásról szóló részeit látja el magyarázatokkal. Azért választotta elmékedése tárgyául Hunyadi Mátyást, mert ő testesíti meg a **független nemzeti uralkodó** eszményét. Zrínyi aktuális céljait igazolhatja, hogy Mátyásnak állandó zsoldoshadserege volt. Erre támaszkodva vívta sikeres törökellenes harcait. Az írás összegzésében ez olvasható: „[...] az ő udvara Mars oskolája volt, az ő tekintete oroszánt hasonlított, az ő állandósága és hadi tudománya mindent meghaladott, az ő jóságáért a föld jól termett, az Isten reánk kegyelmesen nézett, és az egész ország-világ előtt tündöklő volt.”

Az török áfium ellen való orvosság (1660)

A **politikai röpirat** a nemzet felrázásának szándékával készült. A török áfium (ópium), azaz fenyegetés, veszedelem hatásos ellenszerét kínálja fel. Két fő részből áll: a **helyzetelemzést** a **program** kifejtése követi. A helyzetértékelés lényege, hogy **magunkra maradtunk**, senki segítségére sem számíthatunk. Ebben a helyzetben a **saját erőnkre támaszkodva kell boldogulni**. Ha a parasztkból toborzandó **állandó hadsereg korszerű kiképzést kap**, sikerrel harcolhat a túlerőben lévő ellenséggel. Szállóigévé vált kulcsmondata: „Fegyver, fegyver, fegyver kívántatik és jó vitézi resolutio [elhatározás, elszántság]!”

A **röpirat** a közvélemény befolyásolásának szándékával készült írás, kiadvány. Az újságok egyik előzményének tekinthető. Aktuális célzatossága miatt elsősorban nem irodalmi műfaj, de az igényes, művészi szövegű röpiratok szép-irodalmi besorolást nyernek.

1. Idézd fel, ki volt az a másik humanista Bonfini mellett, aki megörökítette Mátyás király alakját!
2. Csoportokat alkotva szerkesszetek röpiratot képpel és rövid szöveggel egy számotokra fontos cél megvalósulása érdekében!

240.1. kép • Hunyadi Mátyás ábrázolása a *Chronica Hungarorum*ban. Thuróczy János történeti munkája 1487-ig, Bécsújhely elfoglalásáig dolgozza fel a magyar történelmet. Bonfini is felhasználta

240.2. kép • Középkori röpirat. Szerinted milyen eszközökkel lehet befolyásolni valakit egy kiadványban?

A középkor irodalma

A középkor világa	6
Az ókeresztény irodalom	12
A virágzó középkor irodalma	20
François Villon költészete	54
Dante Alighieri	63
A középkori színház	81
Irodalom a középkori Magyarországon	84
Összefoglaló kérdések, feladatok	94

A reneszánsz irodalma

A reneszánsz irodalma	96
Francesco Petrarca költészete	102
Giovanni Boccaccio	112
Janus Pannonius	128
Balassi Bálint	146
Összefoglaló kérdések, feladatok	176

Az angol reneszánsz dráma és színház

Az Erzsébet-kori London színházi élete	178
William Shakespeare	180
Shakespeare: <i>Rómeó és Júlia</i>	183
Shakespeare: <i>Hamlet, dán királyfi</i>	190
Összefoglaló kérdések, feladatok	202

A francia klasszicista dráma

A francia klasszicista dráma	204
Molière	209
Molière: <i>Tartuffe</i>	210
Összefoglaló kérdések, feladatok	218

A barokk irodalma

A barokk kialakulásának körülményei	220
A barokk művészet	222
Az európai barokk irodalom	224
A barokk Magyarországon	230
Zrínyi Miklós	238
Összefoglaló kérdések, feladatok	261
Fogalommutató	262
Képjegyzék	264

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B, Telefon: (62) 470-101
E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu
Felelős kiadó: Török Zoltán • Grafikus: Deák Ferenc
Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán • Felelős vezető: Kovács János
Terjedelem: 24,31 (A/5) ív • Tömeg: 494 g • 2013. március • Raktári szám: MS-2354U